

ริเริ่มก่อตั้งสมาคม
ประชาชาติ
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
(ASEAN)

หนังสือที่ระลึก

เนื่องในวาระคล้ายวันสถาปนาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประจำปี พ.ศ. 2559

พินเอก (พิเศษ) ดร.ณัฐ คอมนันต์

หน้าว่าง

ริเริ่มก่อตั้ง
สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
(ASEAN)

พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์

หนังสือที่ระลึก

เนื่องในวาระคล้ายวันสถาปนาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประจำปี พ.ศ. 2559

ริเริ่มก่อตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN)

พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์

หนังสือที่ระลึกเนื่องในวาระคล้ายวันสถาปนาคณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี พ.ศ. 2559

เดือนปีพิมพ์: มิถุนายน พ.ศ. 2559

จำนวนพิมพ์: 1,000 เล่ม

ที่ปรึกษา: หม่อมหลวงพินิตพันธุ์ บริพัตร

บรรณาธิการ: ฐิติ พวงส์เจริญ

ผู้ประสานงาน: สราวุธ ทับทอง

ผู้จัดพิมพ์: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถานที่พิมพ์: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในเบื้องต้นนี้ ควรที่จะกล่าวเป็นข้อสังเกตไว้เสียก่อนว่าการเรียนการสอนวิชา “รัฐศาสตร์” นับเป็นสิ่งที่ต้องห้ามในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2475 ทั้งนี้เนื่องมาจากเนื้อหาของวิชารัฐศาสตร์ในช่วงสมัยนั้น ไม่ว่าจะมีการเรียนหรือการสอนกันในแบบใดก็ตามย่อมมี “เนื้อหาของวิชา” ที่ขัดแย้งและเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยตรง ตัวอย่างเช่น วิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ วิชาพรรคการเมือง วิชาการเลือกตั้ง วิชาแนวคิดและทฤษฎีประชาธิปไตย วิชาการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศส วิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง วิชาเศรษฐศาสตร์การคลัง และวิชาการเทศบาล เป็นต้น ล้วนมีเนื้อหาที่ไม่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศของรัฐบาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทั้งสิ้น

ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การเรียนการสอนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง และในโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม เน้นการฝึกฝนความสามารถส่วนตัวของบรรดานักเรียน เพื่อออกไปปฏิบัติหน้าที่การงานทางราชการเป็นสำคัญ และการทำงานราชการสมัยนั้น ก็มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจอย่างยิ่ง อีกทั้งเน้นการเชื่อฟังคำสั่งขององค์รัฐาธิปัตย์ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีหลักการแบ่งแยกอำนาจและไม่มีหลักการตรวจสอบอำนาจกำกับการทำงานของทางราชการแต่ประการใด

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 และเหตุการณ์สืบเนื่องได้ส่งผลให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นในปี พ.ศ. 2477 นับเป็นจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมของการจัดการเรียนการสอนวิชา

รัฐศาสตร์ในประเทศไทย กล่าวคือในสมัยแรกเริ่มนั้นการเรียนการสอนวิชา
รัฐศาสตร์ได้แทรกปะปนอยู่กับเนื้อหาของหลักสูตรวิชา “ธรรมศาสตร์บัณฑิต”
(ธ.บ.) ในระดับชั้นปริญญาตรีประการหนึ่ง

นอกจากนี้ การศึกษาในระดับชั้นปริญญาโทและในระดับชั้นปริญญาเอก
ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ได้แยกหลักสูตรการ
ศึกษาออกเป็น 3 ทางอย่างชัดเจน ได้แก่ การศึกษาทางรัฐศาสตร์ ทางนิติศาสตร์
และทางเศรษฐศาสตร์

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2491-2492 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลัง
จากเกิดความผันผวนทางการเมืองอย่างรุนแรง หลังการรัฐประหาร วันที่ 8
พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา รวมทั้งได้เกิดมีสภาพแวดล้อมทางการเมือง
ระหว่างประเทศอย่างใหม่ ตัวอย่างเช่น เกิดมีประเทศมหาอำนาจใหม่คือประเทศ
สหรัฐอเมริกาขึ้นมีบทบาทนำแทนประเทศอังกฤษ ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงทั้ง
ที่เกิดขึ้นจากภายใน และภายนอกประเทศเช่นนี้ กล่าวได้ว่ามีผลกระทบโดยตรงต่อ
การจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดย
เฉพาะอย่างยิ่งทางด้านของกระทรวงมหาดไทยและข้าราชการประจำสายหนึ่ง
ซึ่งมีความเห็นในทางเดียวกันว่าการเรียนการสอนในหลักสูตรธรรมศาสตร์ หรือ
หลักสูตร ธ.บ. นั้นมีความ “ไม่เพียงพอ” ที่จะผลิตบัณฑิตให้ตรงกับหน้าที่ทาง
ราชการของกระทรวงต่าง ๆ อีกทั้งหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตได้จัดการเรียน
การสอนในแบบตลาดวิชา นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาออกไปจากมหาวิทยาลัยวิชา
ธรรมศาสตร์และการเมือง จึงมีอายุที่แตกต่างกันมาก นอกจากนี้ นักศึกษาจำนวน
หนึ่งของมหาวิทยาลัยยังมีความตั้งใจที่จะมีบทบาททางสังคมและการเมือง แทนที่
จะมุ่งประกอบอาชีพข้าราชการเพียงอย่างเดียวอีกด้วย รวมทั้งการเรียนการสอน
ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเอง ก็ไม่ได้มีการฝึกฝนและอบรม

อย่างเพียงพอที่จะผลิตบัณฑิตออกไปประกอบวิชาชีพบางประเภท เช่น อาชีพ
ทนายความ เป็นต้น

แนวความคิดดังกล่าวข้างต้น ได้ก่อตัวขึ้นท่ามกลางสภาวะแวดล้อม
ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งมีผลอย่างสำคัญ
เกิดเป็นกระแสผลักดันให้มีการจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ในปี พ.ศ. 2490 (รวมทั้งมีการรื้อฟื้นเนติบัณฑิตยสภาขึ้นทำหน้าที่เป็นองค์กร
ฝึกฝนวิชาชีพทางกฎหมายขึ้นในอีกวาระหนึ่งนับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2491 เป็นต้นมา)
ในสมัยนั้น ฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเองก็คงจะ
ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงในลักษณะดังกล่าวว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยง
ได้ กรรมการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งมีพลเอกมังกร พรหมโยธี
เป็นนายกคณะกรรมการ และมีศาสตราจารย์ ดร.เดือน บุนนาค เป็นกรรมการ
ร่วมด้วย ศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม เป็นกรรมการ และ ศาสตราจารย์วิจิตร
ลulitanนท์ ดำรงตำแหน่งเลขาธิการ เป็นต้น จึงได้ลงมติให้ตรา “ข้อบังคับเพิ่มเติม
ว่าด้วยการแบ่งแยกการศึกษาเป็น 4 คณะและกำหนดสมัยการศึกษาและการ
สอบไล่ พ.ศ. 2492” ขึ้น เป็นการเฉพาะ

ข้อบังคับดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยวิชา
ธรรมศาสตร์และการเมืองโดยองค์รวมทั้งหมด กล่าวคือ ได้มีการจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์
คณะเศรษฐศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ขึ้น
พร้อมกันเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2492

กล่าวเฉพาะคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
ซึ่งแม้ว่าจะมีการก่อตั้งขึ้นภายหลังคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหนึ่ง
ปี แต่ในทางปฏิบัติแล้ว คณะรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ
การเมืองสามารถดำเนินการร่างหลักสูตร จัดตั้งคณะผู้บริหาร รับสมัครนักศึกษา
และจัดการเรียนการสอนได้อย่างรวดเร็ว

ทั้งนี้ด้วยความสามารถของคณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คนแรก (ซึ่งมหาวิทยาลัยเปลี่ยนแปลงไปในปี พ.ศ. 2495 หรือ 3 ปี ภายหลังจากการก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว) คือ ศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม และกรรมการร่างหลักสูตรคนอื่นๆ ได้แก่ ศาสตราจารย์เสริม วินิจฉัยกุล ศาสตราจารย์ทวี แรงขำ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร หม่อมเจ้าลักษณะเลิศ ช่างกูร ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และ ดร.ยวด เลิศฤทธิ

ในสมัยแรกเริ่มของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น คณบดีและคณะกรรมการร่างหลักสูตรของคณะรัฐศาสตร์ ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบหลักสูตรของมหาวิทยาลัยต่างประเทศจำนวนหลายประเทศ รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือในทางวิชาการจากผู้เชี่ยวชาญของมูลนิธิ Fullbright ซึ่งเดินทางเข้ามาประเทศไทยในช่วงสมัยนั้นด้วย

นับจากวันนั้นตรวบจนถึงปัจจุบัน คณะรัฐศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีคณบดีต่อเนื่องกันรวม 20 คน กล่าวคือ นอกจาก ศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม ซึ่งเป็นคณบดีคนแรกแล้ว คนถัดต่อมาเรียงตามลำดับได้แก่ ศาสตราจารย์มาลัย หุวะนันทน์ ศาสตราจารย์ทวี แรงขำ ศาสตราจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์ ศาสตราจารย์กมล เกาพิจิตร ศาสตราจารย์อนันต์ เกตุวงศ์ ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม รองศาสตราจารย์นรนิติ เศรษฐบุตร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรุณ รักธรรม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัช กิจธรรม ศาสตราจารย์ ดร.ลิขิต ธีรเวคิน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระดม วงษ์น้อม รองศาสตราจารย์ ดร.สุรชัย ศิริไกร รองศาสตราจารย์วิสุทธิ โปธิแทน ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล รองศาสตราจารย์ ดร.โคริน เฟื่องเกษม รองศาสตราจารย์ ดร.อเนก เหล่าธรรมทัศน์ รองศาสตราจารย์ ดร.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ และรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์

ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวได้ว่ามีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาและตามกาลสมัย ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2496 ได้มีการเปิดแผนกประจำกินนอนขึ้น ซึ่งนักศึกษาของคณะรัฐศาสตร์ที่อยู่ประจำจะได้รับการศึกษาทั้งทางวิชาการ และมีการอบรมระเบียบวินัยเป็นอย่างดี ซึ่งนักศึกษาของทางคณะรัฐศาสตร์จำนวนหลายคนภายหลังสำเร็จการศึกษาแล้วได้เข้ารับราชการในกรมตำรวจ ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับความช่วยเหลือในทางวิชาการโดยตรงจากประเทศสหรัฐอเมริกาก็ได้มีการเปิดแผนกวิชารัฐประศาสนศาสตร์ในระดับชั้นปริญญาโท โดยทำการเรียนการสอนทั้งในระบบภาษาอังกฤษ และภาษาไทย เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2502 คณะรัฐศาสตร์ ได้มีมติให้จัดตั้งแผนกการทูตในระดับชั้นปริญญาตรีขึ้นเป็นครั้งแรก (หลังจากที่มีการเรียนการสอนในระดับชั้นปริญญาโททางด้าน การทูตมาเป็นเวลานานก่อนหน้านั้น) รวมทั้งได้มีการจัดตั้งแผนกบริหารรัฐกิจ และแผนกรัฐศาสตร์ศึกษาในระดับชั้นปริญญาตรีเพิ่มเติมขึ้นอีกสองแผนกในช่วงต้นทศวรรษที่ 2510

สรุปได้ว่า เมื่อมาถึงช่วงต้นทศวรรษที่ 2520 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เปิดการเรียนการสอนทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทขึ้นรวม 4 แผนก ได้แก่ การปกครอง บริหารรัฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (หรือแผนกการทูตเดิม) และปรัชญาการเมือง ก่อนที่จะยุบรวมลงเหลือเพียง 3 แผนก ได้แก่ การเมืองการปกครอง บริหารรัฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามที่ปรากฏในสมัยปัจจุบัน

นอกจากนี้ นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังได้ตระหนักถึงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคม

และระบบการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอย่างมากในอีกวาระหนึ่ง โดยเรียกกันอย่างกว้างขวางเป็นยุคสมัยของ “โลกาภิวัตน์” ดังนั้น ทางคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงได้มีการเปิดการเรียนการสอนหลักสูตรพิเศษในระดับชั้นปริญญาโทขึ้นรวม 3 แผนก ได้แก่ หลักสูตรปริญญาโทสำหรับผู้บริหาร สาขาบริหารรัฐกิจ (EPA) ซึ่งเปิดการเรียนการสอนที่กรุงเทพมหานคร หลักสูตรปริญญาโทสาขาการปกครองสำหรับนักบริหาร (MPE) ซึ่งดำเนินการเรียนการสอนที่จังหวัดลำปางเป็นเวลานานถึงหนึ่งทศวรรษ ก่อนที่จะย้ายมาจัดการเรียนการสอนที่อาคารของคณะรัฐศาสตร์ ศูนย์รังสิต ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปัจจุบัน และหลักสูตรปริญญาโทสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (MIR) ซึ่งจัดการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษทั้งหลักสูตร โดยดำเนินการเรียนการสอนที่กรุงเทพมหานคร

คงจะพอเห็นได้ว่า คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในสมัยปัจจุบัน ได้ผลิตบัณฑิตและมหาบัณฑิตในแต่ละปีเป็นจำนวนมากและอยู่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน อีกทั้งในวาระที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้สถาปนามาครบ 50 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2542 ก็ได้มีแนวความคิดและมโนนโยบายจัดตั้งหลักสูตรในระดับชั้นปริญญาเอกทางรัฐศาสตร์ขึ้นอีกวาระหนึ่ง หลังจากที่ได้เคยมีการเปิดหลักสูตรดังกล่าวมาแล้วตั้งแต่สมัยเริ่มแรกของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง อันเป็นโครงการที่น่าเชื่อมั่นว่าจะทำให้คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในประเทศไทย โดยส่วนรวมมีพัฒนาการที่เรียกได้ว่าก้าวไปข้างหน้าอีกขั้นหนึ่งเลยทีเดียว มิพักกล่าวถึงโครงการบริการวิชาการต่างๆ งานฝึกอบรม การสัมมนาเผยแพร่ วารสารรัฐศาสตร์สาร และศูนย์วิชาการต่างๆ ของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งล้วนทำหน้าที่ของตนได้อย่างแข็งขันตลอดมา และนอกจากจะช่วยเสริมสร้างการผลิต

บัณฑิตของคณะรัฐศาสตร์เองในทางหนึ่งแล้ว ก็ยังจะมีส่วนช่วยให้วงวิชาการทางรัฐศาสตร์โดยรวมได้มีส่วนส่งเสริม และมีบทบาทร่วมรับใช้ประเทศชาติบ้านเมือง และสังคมตามสมควรด้วย

ล่าสุดในปี พ.ศ. 2552 หลังเตรียมความพร้อมมาเป็นเวลาหลายปี ทางคณะก็ตัดสินใจรักษาความเป็นผู้นำทางวิชาการด้วยการเป็นคณะรัฐศาสตร์แห่งแรกของประเทศที่เปิดหลักสูตรปริญญาตรีภาคภาษาอังกฤษสำหรับสาขาการเมืองและการระหว่างประเทศ ซึ่งก็คือ หลักสูตร BMIR การเปิดหลักสูตรนี้ทำให้คณะมีความเป็นนานาชาติเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน จำนวนมหาวิทยาลัยคู่สัญญาในต่างประเทศมีมากขึ้นแบบก้าวกระโดด เช่นเดียวกับจำนวนนักศึกษา และคณาจารย์ชาวต่างชาติ ทั้งนี้ ในอนาคตข้างหน้า คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ยังคงมุ่งมั่นที่จะพัฒนาต่อไป โดยมีแผนปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีความทันสมัย ยกกระตือรือร้นทำวิจัย เสริมสร้างทักษะของบุคลากร ตลอดจนขยายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในต่างประเทศ

คำนำ

เนื่องด้วยวันที่ 14 มิถุนายนเป็นวาระคล้ายวันสถาปนาของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทางคณะฯ จึงจัดกิจกรรมรำลึกหลากหลายรูปแบบ ในวันดังกล่าวเป็นประจำทุกปี โดยกิจกรรมสำคัญอันหนึ่งที่ได้กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติต่อเนื่องของคณะฯ ก็คือ การจัดงานเสวนาทางวิชาการในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง การระหว่างประเทศ หรือการบริหารรัฐกิจ เพื่อใช้วาระคล้ายวันสถาปนาในการเผยแพร่ความรู้แก่สังคม และเปิดโอกาสให้ บรรดานักวิชาการได้มีเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น โดยการคัดเลือกหัวข้อ ของงานเสวนาแต่ละปีนั้นจะยึดเอาเรื่องคุณูปการต่อวงวิชาการเป็นเกณฑ์หลัก ในการพิจารณา

สำหรับปี พ.ศ. 2559 นี้ ทางคณะฯ ก็ยังคงเป็นเจ้าภาพงานเสวนาทาง วิชาการเหมือนกับปีที่แล้วมา โดยตัดสินใจจัดเป็นงานต่อเนื่อง 2 วัน คือ มีงาน เสวนาเวทีหนึ่งในวันที่ 14 มิถุนายน และอีกเวทีในวันที่ 15 มิถุนายน ทั้งนี้ สำหรับ งานเสวนาวันที่สอง ทางคณะฯ ได้เลือกหัวข้อ “สามทศวรรษการทูตไทยบน เวทีพหุภาคี: ผลสำเร็จ อุปสรรค และความท้าทาย” มาเป็นประเด็น เหตุเพราะ ในอดีต การศึกษาประวัติศาสตร์การทูตไทยมักมีแนวโน้มเจาะจงกล่าวถึงความสัมพันธ์แบบทวิภาคี โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่ประเทศไทยมีกับมหาอำนาจ ทั้งหลาย อย่างไรก็ดี ในความเป็นจริง ประเทศไทยยังดำเนินนโยบายด้วยความ กระตือรือร้นบนเวทีแบบพหุภาคี ทั้งในระดับภูมิภาค และระดับโลก นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เข้าไปมีบทบาทในการประชุม นานาชาติ องค์กรระหว่างประเทศ ตลอดจนการรวมกลุ่มทางภูมิภาคเสมอ สิ่งที

เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นประวัติศาสตร์หน้าสำคัญของวงการทูตไทยที่ส่งผลต่อสถานะของประเทศไทยบนเวทีโลก แต่กลับเป็นเรื่องน่าเสียดายยิ่งที่ยังไม่มีการนำอดีตดังกล่าวมาค้นคว้าลึกลงเท่าที่ควร ดังนั้น ทางคณะฯ จึงเลือกหัวข้อข้างต้นมาเป็นประเด็นสำหรับงานเสวนาทางวิชาการเนื่องในวาระคล้ายวันสถาปนาประจำปีนี้ โดยได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่านมาร่วมเป็นวิทยากร คือ

1. ดร.เตช บุนนาค อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และอดีตเอกอัครราชทูตผู้แทนถาวรประจำสำนักงานสหประชาชาติและองค์การระหว่างประเทศ ณ นครเจนีวา

2. ท่านกษิต ภิรมย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และอดีตเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี.

3. ท่านนรชิต สิงหเสนี อดีตปลัดกระทรวงการต่างประเทศ และอดีตเอกอัครราชทูตคณะผู้แทนถาวรไทยประจำสหประชาชาติ

วิทยากรทั้งสามท่านข้างต้นล้วนมีความรู้ความสามารถโดดเด่นในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อีกทั้งมีประสบการณ์ภาคปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายทางการทูตบนเวทีความร่วมมือแบบพหุภาคี ทางคณะฯ จึงมั่นใจว่างานเสวนาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เข้าร่วม อีกทั้งน่าจะสามารถสร้างคุณูปการทางวิชาการอย่างกว้างขวาง

อนึ่ง ในการจัดงานเสวนาครั้งนี้ ทางคณะฯ ยังมีความคิดที่จะนำเอกสารเก่าเกี่ยวกับการทูตไทยที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์มาตีพิมพ์เผยแพร่ใหม่ในรูปแบบหนังสือที่ระลึก โดยสุดท้าย ก็ได้เลือกบทความเรื่อง “ริเริ่มก่อตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN)” ของ พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ ซึ่งรวบรวมอยู่ในหนังสือ “นโยบายต่างประเทศไทยบนทางแพร่ง” ที่มีรองศาสตราจารย์ ฉันทิมา อ่องสุรักษ์ อดีตอาจารย์ของคณะฯ เป็นบรรณาธิการ

แม้มีความยาวไม่มาก แต่บทความชิ้นนี้ก็เป็งานที่เผยให้เห็นเหตุผล เรื่องราว
ตลอดจนความคิดความอ่านเบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ หรือ “อาเซียน” อันเป็นองค์กระระดับภูมิภาคที่ประเทศไทย
มีส่วนร่วมก่อตั้ง และเป็นสมาชิกที่กระตือรือร้นเสมอมา

ย้อนกลับช่วงปลายทศวรรษที่ 2510 พันเอก (พิเศษ) ถนัด ดำรงตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และได้เริ่มผลักดันการก่อตั้งอาเซียน
ร่วมกับผู้นำอินโดนีเซีย สิงคโปร์ มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ จนสุดท้ายก็ได้ผลเป็น
ปฏิญญากรุงเทพฯ พ.ศ. 2510 อันเป็นเอกสารตั้งต้นที่ให้นำเนิดอาเซียน บทความ
ที่นำมาตีพิมพ์ใหม่นี้จึงเป็นงานเขียนของบุคคลที่ได้มีส่วนร่วมโดยตรงตลอด
กระบวนการก่อตั้ง ทั้งนี้ ควรเพิ่มเติมด้วยว่า เป็นเรื่องน่าเศร้าอย่างยิ่งที่ พันเอก
(พิเศษ) ถนัด เพิ่งถึงแก่กรรมเมื่อต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2559 ที่ผ่านมา การนำ
ผลงานของท่านกลับมาตีพิมพ์ใหม่ จึงเป็นทั้งการร่วมรำลึกถึงบุคคลผู้วางรากฐาน
ให้แก่อาเซียน พร้อมกับเป็นการเผยแพร่เอกสารที่อุดมไปด้วยคุณค่าทางวิชาการ

สุดท้าย ทางคณะฯ หวังว่า หนังสือที่ระลึกเล่มนี้จะเป็นประโยชน์
แก่ผู้อ่านไม่มากนักน้อย อาเซียนได้ก้าวเดินมาจนมีอายุใกล้ครบ 6 ทศวรรษแล้ว
และอีกไม่นานก็จะเข้าสู่ระยะเปลี่ยนผ่านสำคัญอีกช่วง การย้อนกลับไปทบทวน
จุดกำเนิดจึงน่าจะช่วยให้เราสามารถก้าวเดินต่อไปสู่การประชาคมร่วมกันอย่าง
มั่นคงยิ่งขึ้น

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

14 มิถุนายน พ.ศ. 2559

ประวัติผู้เขียน

พินเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์

ผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน)

อดีตรองนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2523-2526)

อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (พ.ศ. 2502-2514)

อดีตเอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2500-2502)



ริเริ่มก่อตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN)

าพณฯ ดร.ถนัด คอมันตร์



ดร.ดิเรก ชัยนาม เป็นผู้ชักชวนผู้บรรยายไปร่วมงานกับท่านที่สถานทูตไทยที่กรุงโตเกียวในสมัยสงคราม ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้ประสบการณ์แก่ผู้บรรยาย เพราะก่อนสงครามเกิดเพียง 5-6 วัน ทหารญี่ปุ่นได้เข้าไปอยู่ในจุงกิง และตัวผู้บรรยายถูกส่งไปปฏิบัติราชการเกี่ยวกับการรับมือดินแดน การปักปันเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน ถูกญี่ปุ่นจับ เกือบเอาชีวิตไม่รอด ญี่ปุ่นส่งทหารหนึ่งกองร้อยมาล้อมโรงแรมและมีการต่อสู้กันนิดหน่อย ทางฝ่ายเราถูกจับตัวไปตอนเข้ามิดพอจะถึงเวลาที่นำไปยิงเป้า ก็เคราะห์ดีที่รอดมาได้ เพราะคณะผู้แทนซึ่งเป็นผู้ใหญ่เป็นชั้นผู้นำ ตอนนั้นคือหลวงวิสุตรอรธยุกติ ซึ่งต่อมาได้สละบรรดาศักดิ์เป็นนายวิสุตร และเคยเป็นอาจารย์ที่นี่ (คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์) เช่นกัน ข้อกล่าวหาของญี่ปุ่นคือ พวกเราเป็นสหายของจุงกิงในสมัยนั้นแท้จริงแล้วผู้บรรยายไม่รู้จักจุงกิง ไม่เคยไปเลย แต่ในที่สุดก็ได้รับตำแหน่งที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นอีก คืออีกห้าวันต่อมาญี่ปุ่นได้เข้ามายึดกรุงเทพฯ กระทรวงการต่างประเทศได้แต่งตั้งให้เป็นเลขานุการคณะกรรมการไทย-ญี่ปุ่น ฝ่ายไทยก็มีนายพลใหญ่ ๆ ญี่ปุ่นก็มีนายพลใหญ่ ๆ มาถึงก็จะมายึดสถานที่ในกรุงเทพฯ ทำหน้าที่นี้ได้พักหนึ่งก็ถูกส่งไปประจำการที่ญี่ปุ่น คุณดิเรกก็ถูกปลดหรือจะเรียกว่าลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว และคุณดิเรกท่านได้เลือกให้ผู้บรรยายเป็นบุคคลหนึ่งที่ไปร่วมงานด้วย เพราะฉะนั้นจึงมีความ

ยินดีที่ได้มาร่วมในโครงการบรรยายอันนี้ อย่างน้อยก็เป็นโอกาสที่จะสนองพระคุณท่านโดยทางอ้อม ซึ่งโดยตรงนั้นผู้บรรยายก็มีส่วนบริจาคเงินสมทบทุนมูลนิธิของท่านดิเรก ชัยนาม การที่ไปประจำการที่ญี่ปุ่นและกลับมาจนกระทั่งสงครามเสร็จ ในระหว่างสงครามก็ร่วมเดินทางไปกับคุณดิเรก ไปติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรที่เกาะลังกา ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการที่เรียกว่า South-East Asia Command มีลอร์ด หลุยส์ เมานต์แบตตัน เป็นผู้บัญชาการ ต่อมาได้มีการก่อตั้งซีโต้ (SEATO) ซึ่งเป็นการร่วมมือส่วนภูมิภาคขึ้นในภูมิภาคนี้เป็นครั้งแรก แต่เราทราบกันว่าซีโต้ หรือไทยเรียกว่า ส.ป.อ. ถูกขนานนามว่าเป็น เสือกระดาษ คือ ไม้มีความหมาย ไม่มีประสิทธิภาพ หรือสมรรถภาพ และโดยเฉพาะไม่เป็นที่ยำเกรงต่อคอมมิวนิสต์ สิ่งต่าง ๆ นี้ เป็นประสบการณ์ระหว่างสงครามหรือหลังสงคราม

การก่อตั้ง ส.ป.อ. ในอดีตทำให้ผู้บรรยายเกิดความคิดว่า สำหรับไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ควรจะมีโอกาสที่จะช่วยคุ้มครองและรักษาเอกภาพเอกราช และอิสรภาพของไทยไว้ เป็นปัจจัยที่ช่วยให้เกิดความรู้สึกว่า มีความจำเป็นที่ต้องสร้างความร่วมมือส่วนภูมิภาคให้เกิดขึ้น ที่เล้ามาให้ฟังก็เพื่อให้เข้าใจว่า การก่อตั้งสมาคมอาเซียน (ASEAN) นั้น เป็นเรื่องความจำเป็นสำหรับความอยู่รอดของประเทศชาติ อีกประการหนึ่งคือ ความอ่อนแอของ ส.ป.อ. (ซีโต้) แสดงให้เห็นว่า การที่จะจัดให้มีการร่วมมือส่วนภูมิภาคให้มีประสิทธิภาพนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องทำในหมู่ประเทศที่มีประโยชน์ร่วมกัน ในซีโต้นั้นมีประเทศต่าง ๆ จาก 4 มุมโลก เช่น สหรัฐฯ ทางยุโรป ได้แก่ ฝรั่งเศส อังกฤษ ในเอเชียมีปากีสถาน ฟิลิปปินส์ ไทย และมีประเทศที่อยู่ทางใต้ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ ออสเตรเลียกับนิวซีแลนด์ แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบของซีโต้เป็นองค์ประกอบที่แตกต่างกันมาก มีความคิดเห็นและความจำเป็น มีปัจจัยต่าง ๆ มีความต้องการที่ไม่สู้จะตรงกัน เพราะฉะนั้น ส.ป.อ. จึงอยู่ไม่รอด และที่ฝรั่งเศสกับ

อังกฤษมาร่วมใน ส.ป.อ. นั้น ก็เพราะถูกสหรัฐอเมริกา ชักชวน โดยฝรั่งเศสกับอังกฤษมีความเกรงใจสหรัฐฯ เป็นอันมากจึงเข้าร่วมใน ส.ป.อ. แต่เข้ามาร่วมอย่างเสียไม่ได้ คือ ถูกเค้ายันค้ายอ ถูกชักชวน แต่ฝรั่งเศสและอังกฤษไม่รู้สึกรู้ว่า มีประโยชน์ที่จะมาร่วมมือเพื่อรักษาสันติภาพหรือความปลอดภัยในภาคนี้ของโลก ทางอังกฤษตอนนั้นมีรัฐบาลของนายเอทลีย์ซึ่งเป็นฝ่ายกรรมกร ซึ่งได้ประกาศนโยบายที่จะถอนตัวออกจากภูมิภาคที่อยู่ทางทิศตะวันออกของคลองสุเอซ คือ จะไม่ล่วงเลยเข้ามาถึงภูมิภาคนี้ มีแห่งเดียวที่อังกฤษยังรักษากำลังไว้ คือ ที่ฮ่องกง ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ นอกนั้นอังกฤษไม่สนใจ และไม่มีกำลังปัจจัยพอที่จะไปมีส่วนในการรักษาเสถียรภาพและให้ความปลอดภัยได้ ฝรั่งเศสนั้นแพ้ ในอินโดจีน โดยเฉพาะที่เวียดนามพญู จึงเข้าไปในลักษณะแมวที่ถูกน้ำร้อนแล้วกลัวน้ำเย็น เป็นสุภาชิตที่เข้ากับฝรั่งเศสได้ดี โดยเหตุนี้จึงเห็นว่า ถ้าเราต้องการทำอะไร เพื่อรักษาความปลอดภัยของไทยจำเป็นต้องพิจารณาถึงพฤติกรรมหรือข้อบกพร่อง ในระหว่างที่ผู้บรรยายเป็นนักเรียนในยุโรปก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ขณะนั้นฝรั่งเศสอังกฤษ ก็มีกติกาสัญญาพันธมิตรกับประเทศออสเตรียและเชโกสโลวะเกีย แต่ว่าเมื่อออสเตรียและเชโกฯ ถูกคุกคามจากเยอรมันในสมัยนาซีสมัยฮิตเลอร์ ทั้งฝรั่งเศสและอังกฤษไม่ได้กระดิกนิ้วเท้าช่วยเหลือเลย ปล่อยให้เยอรมันเข้ายึดครองออสเตรียและเชโกสโลวะเกีย ทั้ง ๆ ที่ฝรั่งเศส อังกฤษ มีข้อผูกพันทางสนธิสัญญาที่จะต้องเข้าไปช่วยเหลือ แสดงให้เห็นว่า การมีสนธิสัญญาถึงแม้กำหนดให้มีข้อผูกพันที่ต้องช่วยเหลือเมื่อถูกคุกคาม แต่ว่าประโยชน์แห่งชาติไม่ตรงกันหรือประเทศที่จะเข้าไปช่วยเหลือไม่มีประโยชน์แห่งชาติก็จะไม่ช่วย อันนี้แสดงให้เห็นได้ชัด สำหรับประเทศไทย เมื่อผู้บรรยายเข้ามารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ได้รับมรดกจากเสด็จในกรม กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศก่อนหน้า ในสมัยนั้น เสด็จในกรมมา

ท่านเป็นผู้ที่มีส่วนในการก่อตั้งซีโต้ ซึ่งก็เป็นความหวังดีที่จะช่วยรักษาความปลอดภัยความสงบของภูมิภาคนี้ไว้ให้ได้ แต่การณ์ไม่เป็นเช่นนั้น ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวไว้ตอนต้น ในระหว่างที่ผู้บรรยายอยู่ในตำแหน่งมีความต้องการสิ่งที่จะมาช่วยค้ำจุนประเทศไทย ให้พ้นจากการคุกคามจากภายนอก และโดยเฉพาะจะไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีมีประสิทธิภาพ คือ จะไม่เจริญรอยตามซีโต้ แต่ขณะเดียวกัน ก็จะไม่ทำลายซีโต้ เพราะเรายังไม่มีสิ่งใดเข้ามาใช้แทนได้ จึงต้องรักษาซีโต้ไว้ก่อน ถึงแม้จะไม่มีประสิทธิภาพก็ตาม แต่ก็ยังดีกว่าไม่มีอะไรเลย อย่างน้อยก็มีสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่แสดงนโยบายที่จะช่วยรักษาความสงบเรียบร้อย สันติ ความปลอดภัยในภูมิภาคนี้ ทางสหรัฐอเมริกาเองเมื่อเห็นไทยโดยเฉพาะตัวผู้บรรยาย ไม่มีความศรัทธาในซีโต้ ก็พยายามหาทางแก้ไขให้ซีโต้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงได้ปรึกษากับรัฐมนตรีต่างประเทศ ดิน รัสค์ ซึ่งตกลงจะออกแถลงการณ์ร่วม และได้เชิญไปที่กรุงวอชิงตัน มีการปรึกษาหารือกัน ในที่สุดก็ออกแถลงการณ์ร่วมซึ่งมีค่าเท่า ๆ กับเป็นสนธิสัญญาชนิดหนึ่ง แต่เป็นชนิดที่มีการผูกพันอย่างเบาที่สุด ไม่เหมือนสนธิสัญญาที่ต้องผ่านสภา เป็นการตกลงระหว่างรัฐบาลสหรัฐกับรัฐบาลไทย แถลงการณ์ร่วมที่ต้องเรียกว่า แถลงการณ์ถนัด-รัสค์ มีใจความว่า ถ้าประเทศไทยถูกรุกรานจากภายนอก ประเทศไทยกับสหรัฐก็จะปรึกษาหารือเพื่อหาทางที่จะต่อสู้ต่อต้านและขจัดภัยจากการรุกรานนี้ ทำให้ประเทศไทยได้รับคำมั่นสัญญาจากสหรัฐในกรณีที่มีการรุกราน ข้อตกลงถึงแม้จะมีประโยชน์อยู่ไม่น้อย ซึ่งขณะนี้ก็ยังใช้บังคับอยู่แถลงการณ์ร่วมระหว่างนายดิน รัสค์ กับผู้บรรยายยังมีคุณค่าทางกฎหมาย ยังใช้บังคับ แต่ก็ไม่เพียงพอ เพราะไม่มีความหนักแน่นเหมือนกับข้อผูกพันที่มีอยู่ภายใต้สนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือหรือนาโต้ ในกรณีของนาโต้ หรือ North Atlantic Treaty Organization ถ้ามีการรุกรานขึ้นจากภายนอกทุกประเทศที่เป็นภาคีจะถือว่าเป็นการรุกรานแก่ประเทศตนทั้งหมด แต่ในข้อตกลง

ของแถลงการณ์ร่วมไทย-สหรัฐไม่มีบทบัญญัติที่กล่าวนี้ ไม่มีน้ำหนักที่สามารถจะเปรียบเทียบกับข้อผูกพันที่สหรัฐมีอยู่ภายใต้สนธิสัญญาฯ ได้ เหตุที่มีน้ำหนักไม่เท่ากันนั้น เพราะทางรัฐสภาของสหรัฐไม่พร้อมที่จะรับข้อผูกพันที่จะให้การค้าประกันต่อประเทศไทย จึงได้ทำข้อตกลงชนิดเบา คือ ชนิดที่มีความผูกพันน้อยกว่าสัญญาแอตแลนติกเหนือ ด้วยแถลงการณ์ร่วมนี้ความปลอดภัยของไทยก็ยังไม่สมบูรณ์นัก เพราะไทยไม่รู้แน่ว่า ถ้าไทยถูกรุกราน ทางรัฐบาลและรัฐสภาของสหรัฐจะมีนโยบายที่จะเข้ามาช่วยประเทศไทยหรือไม่ เพราะไม่มีข้อผูกพันตามกฎหมาย ไทยจึงต้องหาวิธีอื่นที่จะช่วยให้ความคุ้มครองอิสรภาพ เอกราชของประเทศไทย แต่ก็หาไม่ง่ายเพราะประเทศทางยุโรปไม่พร้อม ฝรั่งเศส อังกฤษ เข้าร่วมในซีโต้แต่ก็ไม่พร้อมที่จะทำอะไรทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่า สมัยที่มีเหตุการณ์ซีโต้ นั้น มีเหตุการณ์ฉุกฉินเกิดขึ้นในลาว ทางรัฐบาลลาวได้ขอร้องให้ซีโต้เข้าช่วยเหลือ เพราะรัฐบาลลาวถูกฝ่ายคอมมิวนิสต์คุกคาม ซึ่งฝ่ายคอมมิวนิสต์มีผู้นำคือ เจ้าสุภานุวงศ์ และเป็นลูกมือของเวียดนาม นายพล ภูมิ ซึ่งเป็นหัวหน้ารัฐบาลของลาวได้ขอร้องมายังซีโต้ แต่เมื่อซีโต้ได้รับคำร้องให้ดำเนินการช่วยเหลือ ประเทศสมาชิก โดยเฉพาะทางยุโรป คือ ฝรั่งเศส อังกฤษ ก็ให้เลขาธิการของซีโต้ในขณะนั้นคือ นายพจน์ สารสิน นำขอร้องนั้นเก็บและไม่ทำอะไรทั้งสิ้น อันนี้เป็นท่าทีของประเทศยุโรป คือ ถ้าองค์การซีโต้จะดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ถ้ามีสมาชิกเพียงฝ่ายเดียวไม่เห็นด้วยก็สามารถจะวิโต้กลับได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ไทยอยู่บ้างคือ แถลงการณ์ร่วมระหว่างรัฐมนตรีติน รัสค์ กับผู้บรรยาย อย่างน้อยก็มีประโยชน์มากกว่าสัญญาซีโต้ คือว่าเท่ากับไม่ยอมรับ รับรอง วิโต้ของประเทศสมาชิก ถ้าไทยกับสหรัฐตกลงที่จะดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดในกรอบของซีโต้ ก็สามารถที่จะดำเนินการได้โดยไม่ต้องแยแสกับวิโต้ของประเทศอื่น ยังดีกว่าการปฏิบัติตามเงื่อนไขของ

ซีได้ตามธรรมดา แต่ถึงอย่างไร สิ่งต่าง ๆ ก็เป็นท่าทีของประเทศทางยุโรป ซึ่งท่าทีเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการที่จะสร้างความคุ้มกันให้แก่ประเทศไทยอย่างมีประสิทธิภาพได้ ผู้บรรยายเห็นว่า ข้อบกพร่องนี้เกิดจากประโยชน์แห่งชาติไม่สอดคล้องกัน ก็หาวิธีแก้ คือ หาทางไปร่วมมือกับประเทศที่มีประโยชน์ของชาติใกล้เคียงสอดคล้องกัน เหตุนี้จึงเป็นสิ่งที่ทำให้มีความพยายาม ที่จะก่อตั้งองค์การที่จะช่วยรักษาคุ้มกันความปลอดภัยให้แก่ประเทศไทย ในระหว่างประเทศสมาชิกที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน จึงได้คิดก่อตั้งองค์การร่วมมือระหว่างประเทศในส่วนภูมิภาคนี้ คือ ประเทศเพื่อนบ้านกัน เป็นประเทศที่อยู่ในละแวกเดียวกัน ถ้าอยู่ในละแวกเดียวกัน เมื่อเกิดสงครามก็ต้องร่วมมือกัน นี่คือ หัวใจสำคัญในการจัดตั้งองค์การส่วนภูมิภาคที่จะให้มีประสิทธิภาพมากกว่าที่ปรากฏมา

แต่การกระทำเช่นนั้น ทั้ง ๆ ที่มีจุดหมายอย่างแน่วแน่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะทำได้สำเร็จอย่างง่ายดาย เพราะภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นภูมิภาคของประเทศเล็ก ๆ และส่วนมากเคยเป็นอาณานิคมของประเทศยุโรปและอเมริกา ยกเว้นประเทศไทย แต่ไทยก็ไม่ได้มีเอกราชที่สมบูรณ์ ไทยถูกกั้นแก้ง บีบบังคับต่าง ๆ เช่น การเก็บภาษีขาเข้าสินค้าที่ถูกส่งมาในขณะนั้น ไทยไม่สามารถเรียกเก็บตามอัตราที่เราต้องการได้ ตอนนั้นไทยถูกบังคับให้เก็บภาษีขาเข้าได้ไม่เกิน 3% แสดงให้เห็นว่าเราก็ไม่ได้มีเอกราชโดยสมบูรณ์ โดยเฉพาะไม่มีอธิปไตยในด้านภาษีอากร อีกอย่าง ไทยอยากสร้างทางรถไฟจากชายแดนทางใต้ถึงเมืองหลวง แต่ไทยไม่มีเงิน ก็ต้องไปกู้ประเทศอังกฤษ ซึ่งมาลายาตอนนั้นเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ คือ ตั้งแต่ชายแดนทางใต้ของไทยไปถึงช่องแคบมะละกา อังกฤษว่าถ้าไทยต้องการเงินสร้างทางรถไฟ ไทยจะต้องทำทางรถไฟให้เหมือนกันทางรถไฟในมาลายา ซึ่งทางรถไฟในมาลายานั้นแคบกว่าทางรถไฟในไทย คือ ทางรถไฟสายเหนือ ซึ่งเป็นขนาดมาตรฐานกว้าง 1.20 เมตร ไทยจึงต้องเปลี่ยนรถจักรให้เล็ก

เพื่อที่จะได้วิ่งได้ทั้งสายเหนือและสายใต้ แสดงว่าไทยแม้ไม่เป็นเมืองขึ้น แต่ไทยก็ไม่เป็นเอกราช เพราะถูกบังคับบงการโดย ไทย ในขณะนั้นจะไปพิจารณาคดีของคนต่างชาติ เช่น ฮอลันดา ฝรั่งเศส ไม่ได้ เพราะคนต่างชาติไม่ยอม ต้องไปขึ้นศาลกงสุล ในศาลกงสุล ผู้พิพากษาไม่ได้เป็นคนไทย แต่เป็นคนที่มาจากสถานกงสุลของต่างชาติ มีคนไทยเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ แต่ไม่มีหน้าที่ไปพิจารณาคดี หรือตัดสินคดีได้ ทั้งสามตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ทั้ง ๆ ที่ไทยไม่ใช่เมืองขึ้น แต่ประเทศไทยก็ไม่มีเอกราชสมบูรณ์ ย้อนกลับมาที่สภาพหรือสถานการณ์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของประเทศทางยุโรป ก็ยังมีความเคืองแค้นเกลียดชังประเทศเหล่านั้นอยู่ จึงไม่ต้องการที่จะเข้าไปร่วมมือกับองค์การที่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คิดว่าชาวตะวันตก ซึ่งเคยเป็นนายเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก่อน คอยบงการอยู่เบื้องหลัง คือ ประเทศเหล่านั้นไม่ต้องการที่จะไปร่วมในกลุ่มประเทศที่ใกล้ชิดหรืออยู่ภายใต้บังคับบงการของต่างชาติ ซึ่งชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คิดว่าไทยเป็นเช่นนั้น ซึ่งความจริงไทยไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะไทยไม่ต้องการอยู่ภายใต้บงการของฝรั่งแต่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คิดเช่นนั้น จะเป็นพม่า เขมร ก็ไม่ยอมเข้าร่วมในองค์การส่วนภูมิภาคที่ไทยเสนอ ทั้งที่ในใจก็เห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะมีการร่วมมือส่วนภูมิภาค ตอนเข้าบอกเห็นด้วยแต่ตอนเย็นก็ส่งนายพลลอนนอล ซึ่งต่อมาได้ปฏิวัติโค่นล้มเจ้าสีหนุมาบอกว่า เข้าร่วมด้วยไม่ได้ นี่ก็เป็นสถานการณ์ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ฉะนั้น การที่จะก่อตั้งองค์การร่วมมือส่วนภูมิภาคที่มีความหมาย ที่มีประสิทธิภาพ และสามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม ก็ทำได้ยาก เพราะสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในครั้งแรกที่ไทยร่วมกับบางประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อจะก่อตั้งองค์การร่วมมือส่วนภูมิภาคก็มีแต่เพียงมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย ประเทศอื่นที่ชวนให้เข้าร่วมก็ตอบปฏิเสธไม่

เข้าร่วม ขณะนั้นสิ่งที่สร้างขึ้นมา คือ สมาคมอาสา (ASA) Association of South-east Asia ก็มีเพียง 3 ฝ่าย คือ ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ เมื่อสร้างสมาคม ASA ได้เพียงไม่ถึง 2 ปี ก็เกิดวิกฤติ คือ ทางฝ่ายอังกฤษได้ไอนดินแดนซึ่งอังกฤษเคยเป็นเจ้าของ คือ บอร์เนียวเหนือ ซาราวัก บรูไน ให้แก่มาเลเซีย เมื่อฟิลิปปินส์ทราบข่าว ก็ได้ร่วมมือกับอินโดนีเซียคัดค้านไม่ยอมที่จะให้ดินแดนบอร์เนียวเหนือหรือภาษาพื้นเมืองว่า ซาบา (Sabah) ไปอยู่ภายใต้อธิปไตยของมาเลเซีย ก็เกิดวิกฤตการณ์เหมือนกับจะเกิดสงครามขึ้นระหว่างมาเลเซียกับอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ อินโดนีเซียไม่ยอมรับการโอนซาบาให้แก่มาเลเซีย เมื่อเกิดเรื่องเช่นนี้ สมาคมอาสาที่เป็นอัมพาตไปไม่สามารถจะดำเนินการได้ ทำให้เห็นว่า การก่อตั้งองค์การส่วนภูมิภาคล้มเหลว แต่ไทยก็มีบทบาทที่ช่วยทำให้ความล้มเหลวกลายเป็นผลดีสำหรับอนาคต คือ ไทยได้ทำหน้าที่เป็นคนกลาง พยายามหาทางให้ทุกฝ่ายปรองดองกันได้ ใช้เวลาราวปีเศษ ช่วยบรรเทาสิ่งร้อนให้เป็นเย็น แก้ไขไม่ให้เกิดสงครามขึ้นระหว่างมาเลเซีย อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ซึ่งตอนนั้นใกล้ปะทุเกิดเป็นสงครามขึ้น ทางมาเลเซียได้ขอร้องให้อังกฤษเข้าช่วยเหลือ ซึ่งมาเลเซียเป็นสมาชิกของเครือจักรภพ ทางอังกฤษก็ส่งเรือรบมาช่วยมาเลเซียและไปขู่ทางอินโดนีเซีย เกราะหัดที่อินโดนีเซียไม่มีกองทัพเข้มแข็งพอที่จะต่อสู้ได้ ก็ยอมให้เข้าไปฝ่ายเดียว ก็ไม่เกิดสงครามขึ้น หลังจากได้เจรจากันหนึ่งปีเศษเกือบสองปี ในที่สุดฝ่ายที่ขัดแย้งกันก็ได้ตกลงที่จะมาประชุมกันที่กรุงเทพฯ เพื่อหาทางระงับข้อพิพาท นี่ก็เป็นเหมือนรางวัลที่มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ให้แก่ไทยในฐานะเป็นคนกลางช่วยไกล่เกลี่ยและหาหนทางที่จะระงับข้อพิพาท ได้มาประชุมที่กรุงเทพฯ ประมาณหนึ่งสัปดาห์ ไทยไม่ได้เข้าร่วมเจรจา แต่อยู่ภายนอกคอยช่วยเหลือคอยให้คำแนะนำ ในที่สุดก็สามารถตกลงกันได้ที่จะไม่ให้เกิดสงครามระหว่างมาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ จึงมีการจัดงานเลี้ยงและเชิญไทยใน

ฐานะที่ไทยเป็นประเทศเจ้าภาพให้ทั้งสามประเทศได้มาตกลงกัน เป็นการขอใจไทย ในโอกาสนั้นเอง ผู้บรรยายได้พบกับนายอดัม มาลิก ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของอินโดนีเซียและเป็นรองประธานาธิบดีด้วย โดยได้บอกว่าการที่จะรื้อฟื้นความร่วมมือส่วนภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้มีประสิทธิภาพ และต้องการให้อินโดนีเซียเข้าร่วมด้วย อินโดนีเซียยินดีที่จะร่วมด้วย แต่ขอเวลาสักเล็กน้อยเพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างอินโดนีเซียและมาเลเซียเข้าสู่สภาพปกติ อินโดนีเซียใช้เวลาประมาณ 6 เดือน เพื่อให้สัมพันธ์ทางการทูตระหว่างอินโดนีเซียกับมาเลเซียนั้นเข้าสู่สภาพปกติ เมื่อทุกอย่างเรียบร้อย อินโดนีเซียก็ได้ส่งข่าวว่าพร้อมแล้วที่จะมาพบปะปรึกษาหารือเพื่อก่อตั้งความร่วมมือส่วนภูมิภาคนี้อีกครั้ง ก็มีไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ทางสิงคโปร์ ซึ่งได้ข่าวก็ส่งราชารัตน์มาพบปะและเอารูปไม้แกะสลักมาให้ และขอให้เชิญเขาไปร่วมด้วย ก็มีการพบปะกันที่กรุงเทพฯ แล้วไปบางแสนใช้เวลาประมาณ 4-5 วัน ไทยได้เตรียมเอกสารไว้ใช้เป็นมูลฐานสำหรับการเจรจา ผู้ที่ได้ช่วยยกร่างคนสำคัญคือ ดร. สมปอง สุจริตกุล ซึ่งผู้บรรยายได้ให้ข้อมูลต่าง ๆ สำหรับใช้ในการร่าง แล้วนำร่างนี้ไปพิจารณากันที่บางแสน ประชุมกันบ้าง เล่นกอล์ฟกันบ้าง และกินเลี้ยงกันบ้าง และในที่สุดสามารถตกลงกันได้ ก็เกิดสิ่งที่ต้องการก็คือ สมาคมอาเซียน ในตอนแรกไม่รู้จะเรียกชื่ออย่างไร ในที่สุดทางอินโดนีเซียซึ่งเก่งในเรื่องคิดชื่อ เป็นผู้เสนอให้ใช้อาเซียนเพราะมีชื่อใกล้เคียงกับอาสา และสมาคมอาเซียนก็จะได้รับช่วงต่อจากอาสา ก็ตกลงให้ใช้ชื่อสมาคมอาเซียน (Association of Southeast Asian Nations)

สมาคมอาเซียนนี้ได้กำเนิดครบ 20 ปีบริบูรณ์เมื่อเดือนสิงหาคมของปีนี้ (2530) ถือกำเนิดเมื่อ สิงหาคม 1967 ปีนี้ปี 1987 ก็ครบ 20 ปีบริบูรณ์ ก็เป็นที่มาหรือต้นสายปลายเหตุของสมาคมอาเซียน

สมาคมอาเซียนก็ได้รับบทเรียนจากซีโต้ว่า การที่จะสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยมูลฐานทางการทหารนั้น คงจะไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะประเทศสมาชิกที่จะประกอบกันเป็นสมาคมอาเซียนก็เป็นประเทศเล็ก ๆ ไม่มีกำลังทหารและทางอุตสาหกรรม หรือทางเศรษฐกิจที่จะสร้างกำลังทางทหารได้ ขอให้ตัดเรื่องทหารออกไป สมาคมอาเซียนนี้จะเป็นสมาคมทางเศรษฐกิจและสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทางทหาร เช่น ทางการศึกษา วัฒนธรรม เทคโนโลยี ฯลฯ แม้แต่ปัจจุบันถ้าพิจารณาถึงพลังทางทหารแล้วจะเห็นว่า ชัดความสามารถทางทหารของทั้ง 5 ประเทศในสมาคมอาเซียนและรวมบรูไนเป็น 6 ประเทศ เมื่อรวมกันแล้วก็ยังไม่เท่ากำลังทางทหารของเวียดนามจะเป็นด้านการรบ อุปกรณ์ ไม่สามารถเทียบกับเวียดนามได้ เพราะเวียดนามได้ความช่วยเหลือจากหลายฝ่าย ได้จากจีนสมัยสู้กับฝรั่งเศส ต่อมาได้จากโซเวียต ต่อมาได้อาวุธอุปกรณ์ที่ยึดได้จากเวียดนามได้ และปัจจุบันได้รับอาวุธ อุปกรณ์ จากโซเวียตและจากประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก เมื่อพูดถึงกำลังทางทหารจะไม่มีทางสู้ได้ ไม่ว่าจะกำลังคน อาวุธ ไม่สามารถเทียบเวียดนามได้ สิ่งนี้จึงทำให้ต้องระมัดระวังตัว ประมาณตัว และรุกอย่างไม่ประมาท เป็นที่ตกลงว่าจะไม่พูดถึงกำลังทหาร แต่ก็ยังมีการปรึกษาหารือในด้านความมั่นคงปลอดภัย หรือการร่วมมือกันทางทหารระหว่างฝ่ายหนึ่งกับอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ไม่เป็นกติกาสัญญาพันธมิตรทางทหารคือ ไม่ได้เป็น military alliance แต่เป็น economic alliance หรือ economic cooperation นี้ก็เป็นลักษณะสำคัญของอาเซียน คือ สมาคมอาเซียนนั้นจะไม่มีสมาชิกเป็นชั้นเอก โท คือ ไม่มีระดับชั้น แต่จะเป็นองค์การที่ทุกฝ่ายมีฐานะเท่าเทียมกัน และเข้ามาร่วมกันในฐานะที่เป็น Partner คือ ผู้ที่มีส่วนได้เสียเท่ากัน ไม่มีใครใหญ่กว่ากันและไม่มีชาติที่จะมาเป็นผู้นำ แต่อย่างเมื่อเร็ว ๆ นี้ บางประเทศมีความรู้สึกว่าตนน่าจะเป็นผู้นำคือ ประเทศที่ใหญ่ที่สุด คือ มีฐานะ Natural Leader เป็นผู้นำโดย

ธรรมชาติ ผู้บรรยายฟังดูแล้วก็รู้สึกระคายหู แต่ก็ไม่อยากพูดอะไร แต่มีบางคน หนึ่งไม่ไหว สิ่งโคปร็อบอกว่าในสมาคมอาเซียนไม่มี Natural Leader ไม่มีการยอมรับว่าใครเป็นผู้นำโดยธรรมชาติ การที่จะเป็นหรือไม่เป็นไม่ใช่มาแต่งตั้งตัวเอง การที่จะเป็นผู้นำนั้น ขึ้นอยู่กับฐานะและความสามารถ ถ้ามีความสามารถจริงก็จะได้รับยกย่องเองว่าเป็นผู้นำ และมักจะทำตามที่เสนอแนะ แต่ถ้าจะมาตั้งตนเองในสมาคมอาเซียนไม่มีการยอมรับ แต่แต่ละ ประเทศที่มีประชาชนมากที่สุดเนื้อที่มากที่สุดมีศักยภาพทางเศรษฐกิจมากที่สุดก็เป็นฝ่ายได้เปรียบ เมื่อพูดอะไรก็มีน้ำหนักมากกว่าประเทศเล็ก ๆ แต่ก็อยู่ที่ความสามารถ หรือมีวิจรรย์ญาณอย่างไรในสมัยที่ผู้บรรยายทำหน้าที่อยู่ในสมาคมอาเซียน ไทยก็ได้เป็นประเทศใหญ่ แต่ในฐานะที่ข้อเสนอของไทยหลายประการนั้น เป็นข้อเสนอที่มีเหตุผลสมาชิกก็รับฟังด้วยดีและมักดำเนินตามได้ แต่ในการลงมือปฏิบัติก็จะใช้หลักการตกลงกันเป็นเอกฉันท์ คือ ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่เห็นด้วยก็อาจไม่ร่วมด้วย หรืออาจแสดงข้อคิดเห็นแย้งได้ แต่หมายความว่า เราไม่ยอมรับวิถีได้ แต่เราจะพยายามทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นเอกฉันท์ ถ้าสิ่งใดยังไม่เป็นเอกฉันท์ก็ยังไม่ทำ จะรอเอาไว้ก่อน นี่ก็เป็นทั้งความแข็งแกร่งและความอ่อนแอขององค์การด้วย ความแข็งแกร่งก็คือ ถ้ามีเอกภาพก็สามารถทำอะไรที่มีน้ำหนักได้ แต่ในขณะเดียวกัน ที่เป็นความอ่อนแอก็คือ ถ้ามีแม้แต่ประเทศเดียวที่คัดค้านไม่เห็นด้วย การดำเนินงานก็ต้องหยุดชะงักซึ่งในช่วงนี้ก็มีให้เห็นบ้าง

เราหันมาพิจารณาว่าทำไมเราจึงตั้งสมาคมอาเซียนขึ้นมา ? เราหวังอะไร ?

มีผู้เขียนบทความหนังสือพิมพ์ตีความว่าที่ไทยคิดตั้งสมาคมนี้ขึ้นมาก็มีจุดหมายโดยเฉพาะในด้านการสร้างความมั่นคงปลอดภัย นี้ก็ว่าถ้ามีสมาคมอาเซียนแล้ว ความมั่นคงปลอดภัยของไทยจะดีขึ้น อันนี้เป็นการตีความของ

นักเขียน ซึ่งเป็นชาวมาเลเซีย ส่วนอีกหลายประเทศ เช่น อินโดนีเซีย เขาตีความว่า อินโดนีเซียเข้าไปร่วมในสมาคมอาเซียนนั้นเพราะว่าหวังจะได้เป็นผู้นำ อันนี้จะสำเร็จหรือไม่ก็คิดเอา สำหรับมาเลเซียนั้นก็ถือว่าการเข้าสมาคมอาเซียนนี้ช่วยให้มาเลเซียมีฐานะดีขึ้น โดยเฉพาะในเขตส่วนที่เกี่ยวกับดินแดนที่อยู่โพ้นทะเล คือ ซาราวัก/ซาบาห์ ทางฟิลิปปินส์นั้นเขาก็ตีความว่า ที่ฟิลิปปินส์เข้ามาร่วมก็เพราะว่า ต้องการที่จะให้มีส่วนดีส่วนสำคัญ กับประเทศในภูมิภาคนี้มากขึ้น เพราะว่าทางฟิลิปปินส์กำลังมีปัญหาเกี่ยวกับ National identity เขาไม่รู้ว่าเขาเป็นอะไรแน่ เขาไม่รู้ว่าเขาเป็นฝรั่ง หรือเป็นมาเลย์ หรือเขาเป็นเอเชียหรือเปล่า ก็เข้ามาร่วมในสมาคมอาเซียน ก็รู้ว่าเป็นเอเชียมากกว่าเป็นฝรั่ง เพราะว่าฟิลิปปินส์นี้ถูกยึดมาหลายฝ่าย จากสเปน สังเกตได้ที่ชื่อคนฟิลิปปินส์นั้น ชื่อคนเป็นชื่อสเปนเป็นส่วนมาก อเมริกาก็มายึด ชื่อเป็นอังกฤษก็มี แต่ว่าตัวเขาเอง เขาไม่รู้ว่าเขาเป็นอะไรกันแน่ เป็นเอเชียหรือเปล่า หรือเป็นฝรั่ง หรือมาเลย์ เพราะฉะนั้นการที่เขาอยู่กัน มีส่วนเกี่ยวพันกับอาเซียน เขาช่วยในการสร้าง identity ของฟิลิปปินส์นี้ก็เป็นสาเหตุที่ฟิลิปปินส์เข้ามา เขาก็แตกกันไป คนที่เขียนไม่ได้เข้ามาร่วมในการก่อตั้งสมาคมอาเซียน แต่แท้ที่จริงนั้นเป็นความรู้สึก การที่ผู้บรรยายและเพื่อนร่วมงาน จะเป็นรามอส ตนราซัค มาลิก หรือเป็นผู้อื่นก็ตาม ความต้องการของเราคือ ถ้าเราแยกกันอยู่ เราก็ไม่มีสัมเสียงที่ชาวโลกจะให้ความสนใจเรา เพราะว่าเราไม่เป็นประเทศราชแก่ใคร เราก็อาจจะมึทรัพยากรมาก แต่ก็ยังเป็นประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา ดังนั้น หากเราแยกกันอยู่ เสี่ยงเราก็จะเบามาก จะทุบโต๊ะ ก็ทุบไม่ดัง จะทุบสิ่งอื่นก็ทุบไม่ได้ เพราะเขาจะทุบตอบเรา ดังนั้น ถ้าหากประเทศเล็ก ๆ หรือไม่ซึกเข้ามารวมกันเข้าเป็นกอบเป็นกำก็อาจจะทำให้มีความสำคัญมากขึ้นกว่าที่จะแยกกันอยู่

เราจะเห็นในโลกปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่มีประเทศที่อ้างเป็นประชาธิปไตยหรือ
 เคารพสิทธิมนุษยชนมาก แต่ในใจจริงของประเทศต่าง ๆ นี้ โดยเฉพาะประเทศ
 ใหญ่ ๆ ล้วนแล้วแต่มีความต้องการที่จะส่งเสริมแสวงหาผลประโยชน์แห่งชาติ
 ของตนเป็นใหญ่ ผลประโยชน์ของชาติอื่น เขาไม่สน และเขาพยายามที่จะเอารัด
 เอาเปรียบให้มาก โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ และในอนาคตที่จะถึง อาจจะเป็นระยะ
 เวลาที่ลำบากมากสำหรับประเทศเล็ก ๆ โดยเฉพาะประเทศที่ไม่รวมกัน แต่เมื่อ
 รวมกันแล้วอย่างน้อยก็ดีขึ้นกว่าเดิม ข้อคิดอันนี้ก็เป็นความจริง ตลอด 20 ปีที่ผ่าน
 มาได้พิสูจน์แล้วว่า ความต้องการของเราที่จะรวมกันเพื่อให้เป็นกอบเป็นกำขึ้น ได้
 ประโยชน์ตามที่เรามุ่งหวัง นี่เป็นจุดหมายที่แท้จริง ไม่ว่าใครจะเดาว่าอย่างไรก็ตาม

ผู้บรรยายขออัยว่า วัตถุประสงค์ที่เราต้องการก็คือ เราต้องการจะให้ความ
 แบ่งแยกกันในหมู่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดสิ้นไป และให้
 เป็นกอบเป็นกำขึ้นมา ข้อคิดอันนี้ผู้บรรยายได้มาจากหลายฝ่าย ฝ่ายที่สำคัญที่สุด
 คือ ท่านปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นท่านแรกที่ได้ให้ความคิดเห็นว่า หลังสงครามโลกครั้งที่
 สอง ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้น่าจะรวมตัวกัน ตอนนั้นท่านมุ่ง
 ไปทางอินโดจีน ซึ่งถ้าฝรั่งเศสถอนตัวออกไป ก็จะเกิดช่องว่าง (Vacuum) เพราะ
 ฉะนั้น ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเก่าแก่ ซึ่งไม่เคยตกเป็นทาสของใคร ก็น่าจะ
 เป็นผู้ริเริ่มในการรวมประเทศต่าง ๆ ไม่ใช่รวมภายใต้การบงการของประเทศไทย
 แต่รวมในฐานะเป็น Partner เป็นผู้ที่มีประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียเท่าเทียมกัน

ท่านปรีดีนี่เป็นบุคคลแรกที่เสนอความคิดนี้ และความคิดนี้ก็มีผู้นำไป
 เขียนในบางกอกโพสต์ ในขณะนั้นผู้บรรยายอยู่อเมริกา แล้วกลับมาเมืองไทย แล้ว
 ก็ถูกส่งไปเป็นอุปทูตที่อินเดีย ก็เลยเขียนบทความไปลงบางกอกโพสต์เหมือนกัน
 โดยเขียนสนับสนุนว่า ถึงเวลาแล้วที่ประเทศในภูมิภาคนี้จะต้องร่วมมือกัน และ
 หาทางปรึกษากัน หาทางที่จะปรองดองกัน เพื่อรักษาผลประโยชน์ของเรา ถ้าเรา

ไม่รักษาผลประโยชน์ของเรา ก็อาจจะมีผู้อื่นเข้ามาช่วยรักษาผลประโยชน์ของเรา คือ ช่วยกอบโกยผลประโยชน์ของเราเอาไปเป็นของเขา เพราะฉะนั้นเราควรที่จะป้องกันเอาไว้ ไม่ให้ใครคนอื่นเข้ามาสอดแทรก หรือแย่งเอาผลประโยชน์ของเราไป ท่านปรีดีเป็นบุคคลแรกที่ออกความคิดเห็นว่า ควรจะมีการร่วมมือส่วนภูมิภาค ในอาณาบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ผู้ที่เสนอข้อคิดเห็นในเรื่องการร่วมมือส่วนภูมิภาคนี้ หรือสิ่งที่ชี้แนะให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการร่วมมือส่วนภูมิภาค ก็คือองค์การตลาดร่วมยุโรปที่เรียกกันว่าประชาคมยุโรป ประชาคมยุโรปนี้ถึงแม้ว่าจะดูอ่อนแอ มีข้อบกพร่องไม่น้อย แต่ถ้าแยกกันอยู่แล้ว ก็ไม่มีความสำคัญเท่ากับมารวมกัน จะเห็นได้ว่าประชาคมของยุโรป ทั้งในสมัยก่อนและปัจจุบัน ถ้ารวมพลังทางอุตสาหกรรม และเศรษฐกิจแล้ว ประชาคมยุโรปจะใหญ่กว่าสหรัฐ ซึ่งในขณะนั้นเป็นเจ้าโลก ในด้านเศรษฐกิจ แต่เมื่อประเทศในยุโรปมารวมกันเข้าเป็นประชาคมเป็น Community แล้ว ทำให้ยุโรปมีความสำคัญมากขึ้น และในปัจจุบันนี้ยังเพิ่มความสำคัญ โดยเฉพาะในด้านการเงินและด้านเศรษฐกิจ และในขณะเดียวกัน ความสำคัญทางการเงินและเศรษฐกิจของอเมริกาก็ลดน้อยลง จนเห็นได้ว่า เวลานี้ประเทศเยอรมันตะวันตก สามารถส่งสินค้าออกได้มากกว่าสหรัฐแล้ว กลายเป็นประเทศส่งออกอันดับหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า การร่วมมือกันในทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ อำนวยประโยชน์มากมายเหลือล้น เพราะฉะนั้นเมื่อเห็นตัวอย่างแล้ว ก็ได้พยายามชักชวนประเทศต่าง ๆ มาร่วมมือกัน แต่เราก็ทำสำเร็จช้ามาก โดยเฉพาะเราไปสำเร็จอีกด้านหนึ่งที่ไม่ใช่ทางที่คิด คือ ไปสำเร็จทางการเมืองมากกว่าเศรษฐกิจ คือ เราต้องการให้อาเซียนสำเร็จในทางเศรษฐกิจ เลยกกลายเป็นว่า ในทางเศรษฐกิจนั้นเป็นจุดอ่อนในขณะนี้ของสมาคมอาเซียน แต่จุดเด่นของสมาคมอาเซียนในขณะนี้กลายเป็นเรื่องการเมืองไป

อันนี้อาจจะเป็นความบกพร่องของสมาชิกของสมาคมอาเซียน หรืออาจจะเป็นเรื่องของเหตุการณ์ ก็สุดแต่จะคิด

ทีกล่าวนมาแล้วนั้น เป็นความเป็นมาของการก่อตั้งอาเซียน คือว่า เราได้มีประสบการณ์มาหลายอย่างในเรื่องการร่วมมือส่วนภูมิภาค ซึ่งเราเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าจะเป็นอย่างที่สุดสำหรับประเทศไทย ในฐานะที่เราเป็นประเทศเล็ก และเป็นประเทศที่อยู่กึ่งกลางระหว่างประเทศใหญ่สองประเทศคือ จีนและอินเดีย และนอกจากนั้น ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเวลาที่แก่งแย่งชิงดีผลประโยชน์กันระหว่างประเทศมหาอำนาจ ซึ่งก็ทราบกันดีแล้วว่าได้แก่ประเทศอะไรบ้าง เช่น ประเทศจีน ประเทศสหรัฐอเมริกา และโซเวียต ซึ่งเข้ามาในตอนหลัง แต่ก่อนนั้น โซเวียตไม่ได้ถือว่าบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นดินแดนที่มีความสำคัญมากนัก มองในทางการเมืองระหว่างประเทศ โซเวียตถือว่าเป็น Low priority คือ บริเวณที่มีความสำคัญต่อเขามากที่สุด เป็นประเทศทางยุโรป ถัดจากนั้นก็เป็นที่ตะวันออกเฉียงกลาง ถ้าจะมีบริเวณใดในเอเชียที่โซเวียตถือว่ามีความสำคัญมากนั้น น่าจะได้แก่ อินเดีย อินเดียที่โซเวียตถือว่าเป็นประเทศใหญ่ รองจากจีน และมีอาณาเขตติดต่อกับจีน แต่ก่อนนั้นเขาถือว่าจีนมีความสำคัญ โซเวียตได้พยายามเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับอันมาก ทั้ง ๆ ที่มีพรมแดนติดกัน มีเนื้อที่มาก มีพลเมืองมากเป็นอันดับหนึ่ง แต่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตามก็มีการพิพาทและแก่งแย่งกันมากจนกระทั่ง ในที่สุดโซเวียตได้ม้วนเสื่อ ถอนตัวออกจากจีน เลิกให้ความช่วยเหลือ ซึ่งทำให้จีนไม่พอใจเป็นอันมาก

ตอนที่ผู้บรรยายไปเยือนประเทศจีนเมื่อหลายปีมาแล้ว ได้พูดคุยกับประธานาธิบดี หลี่ เซียน เนียน ท่านผู้นี้ก็ได้อธิบายว่า การคบค้ากับพวกโซเวียตรัสเซียในระยะแรกก็เป็นแบบมิตรสหายกัน แต่เมื่อคบกันไปเรื่อย ๆ ยิ่งนานเท่าไรสายสัมพันธ์ก็เปลี่ยนไป จากมิตรสหายก็เปลี่ยนไปเป็นแบบพอกับลูก เพราะฉะนั้น

ทางฝ่ายจีนก็ไม่ค่อยจะนิยมที่ลดตัวลงเป็นลูกของโซเวียต ด้วยเหตุนี้เองจึงมีความขัดแย้งกันมากมาย ในที่สุดแตกแยกกัน จนบัดนี้ก็ยังประสานรอยร้าวกันไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ขณะนี้โซเวียตได้มีนโยบายต่างจากเดิมเป็นอันมาก ถึงปัจจุบันนี้โซเวียตเตรียมที่จะส่งผู้แทนระดับสูงไปเจรจา เพราะเห็นว่าจีนนั้นมีความสำคัญมาก

สาเหตุแห่งความแตกแยกระหว่างโซเวียตกับจีนนี้ ถ้าจะมองในฐานะที่เป็นนักศึกษาก็อาจจะเห็นได้ในลักษณะที่ว่า “เสือสองตัวอยู่ในถ้ำเดียวกันไม่ได้” ทางโซเวียตก็ถือว่าเป็นเสือคอมมิวนิสต์ใหญ่ มีความพยายามและต้องการเป็นอันมากที่จะเป็นหัวหน้าของขบวนการคอมมิวนิสต์ทั่วโลก ในขั้นแรก ฝ่ายจีนก็ยินยอม ไม่เรียกร้องที่จะมีสิทธิในการเป็นผู้นำของขบวนการคอมมิวนิสต์ แต่ต่อมาเมื่อการปกครองคอมมิวนิสต์ในประเทศจีนมีความมั่นคงมากขึ้น ก็เริ่มที่จะต้องการเป็นผู้นำ แต่ว่าเป็นผู้นำคอมมิวนิสต์ทั่วโลกนั้นยังไม่ได้ ก็ได้แต่พยายามเรียกร้องสิทธิในการเป็นผู้นำของขบวนการคอมมิวนิสต์ของโลกที่สาม ไม่ใช่ผู้นำของคอมมิวนิสต์ทั่วโลก ซึ่งทำให้โซเวียตไม่พอใจเพราะว่าโซเวียตต้องการเป็นผู้นำของคอมมิวนิสต์ทั่วทั้งโลก ไม่ต้องการที่จะแบ่งเป็นโลกทั่วไปหรือโลกที่สาม เพราะฉะนั้นการแตกแยกกันก็สืบเนื่องมาจาก ความเพียรพยายามในการที่จะเป็นผู้นำของทั้งสองฝ่ายที่ต่างก็ต้องการยิ่งใหญ่ ดังนั้นจึงเจรจกันไม่ค่อยได้ผล ในเรื่องนี้ก็สืบต่อมาว่าฝ่ายประเทศใหญ่ ๆ ที่มีส่วนในบริเวณนี้ (เอเชียอาคเนย์) ก็มีความต้องการที่จะมีอิทธิพลหรือมีอำนาจควบคุมการเปลี่ยนแปลงในบริเวณนี้ ซึ่งจีนได้ใช้เหตุผลนี้เพื่อโจมตีต่อผู้โซเวียตตลอดมาจนเมื่อสามสิบปีที่ผ่านมาี้ หันมาใช้เหตุผลโจมตีว่า โซเวียตไม่รักษาสัญญาและพยายามที่จะมีอำนาจ (hegemony) เหนือประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะฉะนั้นความจำเป็นของประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเล็กและอยู่ในบริเวณที่เต็มไปด้วยอันตราย หรือถ้าจะเปรียบเป็นน่านน้ำ ก็เป็นน่านน้ำที่เต็มไปด้วยหิน

กรวด มีหินโสโครกมาก เพราะฉะนั้นการที่เราจะเอาตัวรอด ความประสงค์ของไทยในขณะที่ต้องเข้ามารับผิดชอบก็มองเห็นว่า การอยู่รอดของประเทศไทยนั้นมีความยากลำบากมากพอสมควร และได้กล่าวไปเมื่อก่อนหน้านี้แล้วว่า สิ่งที่จะประທံงความอยู่รอดของไทย ก็ไม่ค่อยจะมีประสิทธิภาพเท่าไรนั่นคือ องค์การ ส.ป.อ. เมื่อ ส.ป.อ. ไม่สามารถจะคุ้มครองให้ไทยปลอดภัยได้ ก็ต้องหาวิธีการอื่นเพื่อความอยู่รอดในการเมืองระหว่างประเทศได้ นั่นก็เป็นสิ่งที่ ผู้บรรยายใช้เป็นหลักอยู่เสมอว่า เราจะเอาเข้าไปใส่ในกระจาดเดียวกัน ย่อมไม่เป็นการสมควร เพราะว่าเมื่อกระจาดตกเมื่อไร ไข่ก็แตก ดังนั้นเราต้องมี option มีทางเลือกของเรา ถ้าเรารู้อยู่แล้วว่าเราอ่อน เราใช้ไม่ได้ในเรื่องประสิทธิภาพ เราก็ต้องหาวิธี ก็คือการร่วมมือส่วนภูมิภาค หมายความว่า ร่วมมือระหว่างประเทศ ที่มีผลประโยชน์สอดคล้องกัน ด้วยเหตุนี้จึงได้พยายามจัดตั้งองค์การร่วมมือส่วนภูมิภาคขึ้นมา ซึ่งก็ได้พยายามมาถึง 3 ครั้ง

ครั้งแรกคือสมาคมอาสา (ASA) ครั้งนี้ล้มเหลวไปเพราะมีความแตกแยกระหว่างมาเลเซียกับฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นสมาชิกทั้งสองของ ASA เพราะว่าฟิลิปปินส์ไปเข้ากับอินโดนีเซียเพื่อเผชิญหน้ากับมาเลเซียในเรื่องที่เกี่ยวกับซาบาร์ ครั้งที่สองก็คือ การจัดตั้งสมาคมเอเชียแปซิฟิกเคานซิล (ASPAC) ซึ่งก็ประสบความสำเร็จล้มเหลวอีก เนื่องจากใน ASPAC นั้น มีประเทศที่ถูกแบ่งแยกอยู่ถึงสองแห่ง คือ จีนและเวียดนาม แต่ปัญหาเวียดนามนั้นไม่ได้ก่อให้เกิดความล้มเหลวแก่สมาคม ASPAC สิ่งที่ทำให้เกิดความล้มเหลวแก่สมาคม ASPAC คือ จีน เมื่อจีนแผ่นดินใหญ่ได้รับการรับรองจากองค์การสหประชาชาติให้เข้าไปแทนจีนคณะชาติที่เรียกว่า Republic of China หรือไต้หวัน ก็หมายความว่า สมาชิกของ ASPAC ก็ไม่พร้อมที่จะไปนั่งประชุมกับจีนไต้หวันได้ เขาจึงถอนตัวออกไป คือ มาเลเซีย อินโดนีเซีย แม้แต่ประเทศไทยเอง ในตอนหลังก็มีการรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีน เพราะ

ฉะนั้นถึงแม้ว่าจะไม่มีประเทศอื่น ในที่สุดประเทศไทยก็ไม่สามารถจะร่วมประชุม อยู่ในแห่งเดียวกันกับไต้หวันได้ เพราะฉะนั้นสมาคม ASPAC ก็ล้มเหลว มาจนกระทั่งถึงครั้งที่ 3 ก็ใช้ความพยายามจริง ๆ เพื่อตั้งองค์การร่วมมือส่วนภูมิภาค ขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ สมาคมอาเซียน

เป็นที่ทราบกันแล้วว่า สมาคมอาเซียนก็ได้บรรลุนิติภาวะแล้ว (ครบ 20 ปี) แต่ว่าจะมีความกำยำแข็งแรงอย่างไรนั้นก็จะได้พิจารณากันไป ซึ่งที่จริง ก็ควรเป็นระยะที่อาเซียนอยู่ในวัยชายฉกรรจ์ ซึ่งจะฉกรรจ์แค่นั้นก็จะได้พิจารณา กันต่อไป โดยเฉพาะได้มีเหตุการณ์สำคัญอุบัติขึ้น เมื่อไม่กี่วันมานี้เองก็ได้มีการ ประชุมครั้งใหญ่ เรียกว่า การประชุมสุดยอดของประเทศต่าง ๆ ที่เป็นภาคีของ สมาคมอาเซียน และก็ได้มีการพิจารณาดกลางในผลงานบางอย่าง ซึ่งท่านทั้งหลาย ที่มีความสนใจในที่นี้ก็คงจะได้อ่านแล้ว ในวันนี้ก็จะได้พิจารณากันไปว่า ผลงาน ที่ผลิตออกมาจากที่ประชุมดังกล่าวนี้มีความหมายและน้ำหนักหนักเพียงไร

แต่ก่อนที่จะได้เริ่มไปพิจารณานั้น มีเรื่องน่าสนใจคือ สมาคมหนังสือพิมพ์ แห่งหนึ่งในประเทศมาเลเซียอยู่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ได้ส่งแบบสอบถามถึงรัฐบาล ต่าง ๆ ของประเทศภาคีอาเซียน เท่าที่ผู้บรรยายได้ทราบนั้น รัฐบาลต่าง ๆ ได้ ตกลงปลงใจที่จะปฏิเสธไม่ยอมตอบคำถามของสมาคม โดยคำถามนี้เป็นคำถาม ที่มีความเฉลิยฉลาด สามารถที่จะจับแก่นของปัญหาได้ แต่ก็ปรากฏว่ารัฐบาล ต่าง ๆ ซึ่งอาจจะรวมถึงรัฐบาลไทยด้วย ไม่พร้อมที่จะตอบคำถามของสมาคมนี้ แต่ตัวผู้บรรยายเองจะตอบ

คำถามที่ 1 ถามว่า What has been your role in ASEAN ? อันนี้ ก็เป็นที่รู้กัน

คำถามที่ 2 ถามว่า How effective has ASEAN been in its objectives ? คือว่าสมาคมอาเซียนนับตั้งแต่ได้มีการจัดตั้งขึ้นมา ได้ประสบผลหรือได้แสดงประสิทธิภาพอย่างไรบ้างเกี่ยวกับเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

ได้ตอบไปว่า ถ้าคำนึงถึงเป้าหมายที่สำคัญที่สุดในการก่อตั้งสมาคมอาเซียนนี้ขึ้นมา คือ การที่จะทำให้ประเทศเล็ก ๆ สามารถรวมกลุ่มกันได้เป็นปึกแผ่น ก็นับได้ว่าประสบความสำเร็จพอสมควร เหมือนกับเอาไม้ซีกมารวมกันให้เป็นไม้ซุง ใกล้เคียง ๆ ที่จะเป็นไม้ซุง คือ พยายามที่จะทำให้ประเทศที่อยู่ในอาณาบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นประเทศเล็ก และเป็นประเทศที่มีการแบ่งแยกกันมาก เพราะเคยเป็นเมืองขึ้นหรืออาณานิคมของตะวันตกหลายประเทศ อาณานิคมของฝรั่งเศสก็มี อาณานิคมของอังกฤษก็มี อาณานิคมของอเมริกา ก็มี อาณานิคมของฮอลแลนด์ก็มี นั่นก็หมายความว่า ประเทศที่เคยปกครองอาณานิคมนั้น ไม่ต้องการที่จะให้มีการรวมตัวกัน ไม่ต้องการที่จะให้มีการติดต่อเชื่อมโยงระหว่างกัน แต่เมื่อประเทศตะวันตกได้ถอยออกไป และดินแดนที่เคยเป็นเมืองขึ้นก็ได้รับเอกราช เป็นอิสระขึ้นมา ก็ยังติดนิสัยเดิม คือ ยังแยกกันอยู่ ยังไม่มีนิสัยที่จะรวมตัวกัน ดังนั้นจึงต้องใช้ความพยายามมากที่จะทำให้ประเทศที่แยกกันอยู่ ต่างคนต่างอยู่มารวมตัวกัน ร่วมมือกัน ช่วยกันทำ ช่วยกันสร้าง เพื่อให้อาณาบริเวณนี้เป็นดินแดนที่มีความผูกพันต่อกันและเพื่อจะสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประชาชนของประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิก นี่คือวัตถุประสงค์สำคัญที่สุดในการก่อตั้งสมาคมอาเซียนหรือการร่วมมือส่วนภูมิภาคโดยทั่วไป

ได้กล่าวมาแล้วว่า มีนักหนังสือพิมพ์หลายท่านหลายฝ่าย ได้พยายามตีความว่าประเทศไทยต้องการความมั่นคง ประเทศนั้นต้องการสร้างเอกลักษณ์ Personality ขึ้นมา ซึ่งเป็นเรื่องที่เตาสุ่มทั้งนั้น แท้ที่จริงจุดหมายสำคัญคือ จะ

พยายามสร้างความสนิทสนม ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันร่วมมือกันระหว่างประเทศ

แต่ก็ได้กล่าวแล้วว่า สิ่งที่เราตกลงคัดออกในเรื่องความร่วมมือกันก็คือ การทหาร เพราะเราไม่มีทักษะทางทหาร เพราะฉะนั้นเราก็จะร่วมมือกันในเรื่องที่เรามีทักษะ ได้แก่ เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการค้า เรื่องวัฒนธรรมต่าง ๆ คือ เอาทุกสิ่งที่ไม่ใช่เรื่องทหาร เราจะพยายามร่วมมือกันแต่ก็ไม่เชื่อว่าเราจะไม่พูดถึงเรื่องความมั่นคงหรือเรื่องทหาร พูดกันได้ แต่องค์การนี้ไม่ใช่องค์การ Military alliance ไม่ใช่องค์การทางการทหาร การต่อสู้ก็จะต่อสู้ด้วยวิธีอื่น ไม่ใช่ใช้กำลังทหารเพราะเราไม่มีกำลังทหารพอ แม้จะมี 6 ประเทศ หรือ 5 ประเทศในตอนเริ่มก่อตั้ง รวมกันแล้วก็ยังไม่มีทักษะทางทหารเท่าเวียดนาม จึงไม่มีประโยชน์ที่จะพูดถึงสิ่งที่เราไม่สามารถจะทำได้

จึงตอบได้ว่า ถ้าพิจารณาว่าวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายสำคัญในการก่อตั้งสมาคมอาเซียน คือ การรวมประเทศเล็ก ๆ ที่แยกกันอยู่ให้เป็นปึกแผ่นให้สามารถร่วมมือกันได้ สิ่งนี้ก็เป็นวัตถุประสงค์สำคัญ และได้รับการสนองตอบ มีผลพอสมควร อาจจะทำให้ได้ว่า บรรลุวัตถุประสงค์เกือบจะถึง 100% อันนี้ไม่ใช่การตีความของผู้บรรยายหรือใคร แต่เป็นการตีความจากพฤติกรรมต่าง ๆ คือ การที่ประเทศภายนอกที่อยู่ห่างไกลออกไป และเป็นประเทศใหญ่ด้วย เช่น สหรัฐ อังกฤษ ญี่ปุ่น และประเทศในยุโรป เขาเห็นความมั่นคงของสมาคมอาเซียน เขาแน่ใจในสมาคมอาเซียนพอสมควร เขาจึงมาติดต่อ และทุกครั้งที่มีการประชุมก็จะส่งรัฐมนตรีต่างประเทศของเขามาร่วมประชุมด้วย เช่น สหรัฐส่งนายชูลซ์ รัฐมนตรีต่างประเทศมาร่วมประชุมด้วย ทางเยอรมันก็ส่งดอกเตอร์เกนเซอร์ ทางญี่ปุ่นก็ส่งนายกมาบ่าง ส่งรัฐมนตรีต่างประเทศมาบ้าง เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้แสดงว่าเขามั่นใจว่าสมาคมอาเซียนจะสามารถอยู่รอด (viable) เป็นสมาคมที่เป็นตัว

เป็นต้น มีหลักฐานพอสมควรทีเดียว เมื่อไม่นานมานี้ดอกเตอร์เกนเซอร์ รัฐมนตรีต่างประเทศของเยอรมันก็ได้กล่าวสุนทรพจน์ว่า การจัดตั้งสมาคมอาเซียนขึ้นมาเป็นสิ่งที่น่ายินดี น่าชมเชย ถ้าไม่มีการตั้งองค์การนี้ขึ้นมา ก็ควรจะตั้งองค์การนี้ขึ้นมา “if ASEAN does not exist, we should invent it.” และก็ได้พูดต่อไปว่าเขายินดีที่สามารถที่จะร่วมมือกับสมาคมอาเซียนทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศของเขาและที่เกี่ยวข้องกับประชาคมยุโรปทั้งหมด และก็หวังว่าการขยายตัวในการพัฒนาของสมาคมอาเซียนนี้คงจะนำไปสู่ความก้าวหน้าของการขยายตัวของสมาคมอาเซียน ซึ่งจะช่วยให้เขา (ประเทศสมาชิกของประชาคมยุโรป) สามารถทำการติดต่อทั้งทางเศรษฐกิจ การค้า การเมือง อุตสาหกรรม วัฒนธรรม ฯลฯ ได้ดีกว่าและดีเรื่อย ๆ ขึ้นไป

นี่เป็นคำวิจารณ์ของบุคคลสำคัญคนหนึ่งของประเทศเยอรมนีซึ่งประเทศนี้ก็เป็นที่ทราบกันแล้วว่า ประเทศเยอรมนีเป็นประเทศที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นอันดับหนึ่งของโลก ทั้ง Export-Import ทั้งซื้อและขาย ดังนั้น จึงเป็นประเทศที่มีความสำคัญ เพราะฉะนั้นบุคคลผู้รับผิดชอบสูง เมื่อให้คำวิจารณ์แก่สมาคมอย่างนี้ ก็เชื่อถือได้ว่าสมาคมอาเซียนมีความหมายจริง ๆ อันนี้เป็นการตอบคำถามของสถาบันนักเขียนที่ถามมา

แต่ว่าทั้ง ๆ ที่วัตถุประสงค์สำคัญได้รับการปฏิบัติตามอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นที่น่าพอใจทั้งหมด มีอีกหลายอย่างที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นจุดอ่อนของสมาคมอาเซียน ทั้ง ๆ ที่ตอนตั้งสมาคมอาเซียนขึ้นมา ก็มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ แต่กลายเป็นว่าการปฏิบัติงานทางด้านเศรษฐกิจนี้ หย่อนกว่าการปฏิบัติงานในด้านอื่น ๆ หรือมีผลงานน้อยกว่า ด้อยกว่าทางด้านอื่น ๆ ซึ่งอันนี้ก็หยิบขึ้นมา เพื่อกระตุ้นเตือนให้ประเทศสมาชิกทั้งหลายให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจ

เป็นอันว่าจุดหมายสำคัญของสมาคมอาเซียนบรรลุผลคือ การที่จะรวมตัวกันให้ประเทศเล็ก ๆ ต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น มีประสิทธิภาพในการที่จะร่วมมือกันเป็นกอบเป็นกำมากกว่าที่เคยเป็นอยู่ แต่ก็มีข้อบกพร่องในเรื่องเศรษฐกิจที่ยังห่างไกลจากความพอใจมาก ซึ่งต้องใช้ความพยายามเพื่อที่จะบรรลุผลให้ดีกว่าที่เป็นอยู่

คำถามต่อไปที่สมาคมนักเขียนถามคือ What do you consider as ASEAN'S major problems ? คือ อะไรที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญของสมาคมอาเซียน ผู้บรรยายเห็นว่าปัญหาสำคัญของสมาคมอาเซียนอยู่ที่ว่า องค์การนี้ไม่ได้ยึดมั่นใน Spirit หรือในเจตนารมณ์ที่จะจรรโลงสมาชิกที่ได้ก่อตั้งสมาคมอาเซียน (Partnership spirit) ขึ้นมา คือ การร่วมมือกันในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียร่วมกัน ร่วมทุกข์ร่วมยากด้วยกัน ที่ได้กล่าวเช่นนี้เพราะ เมื่อดูในแง่ปฏิบัติแล้ว จะเห็นได้ว่า สมาคมอาเซียนเท่าที่ได้มีการปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลา 20 ปีนั้น ไม่ได้ร่วมมืออย่างตรงไปตรงมา หรืออย่างน้ำใสใจจริง พยายามจะเอาไรต์เอาเปรียบกัน ไม่ได้มี give and take มีแต่จะพยายาม take มากที่สุด แต่พยายาม give น้อยที่สุด ข้อนี้เป็นการขัดต่อ spirit ของ cooperation

ตัวอย่าง คือ ในกระบวนการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจนั้นก็สิ่งทีเรียกว่า Joint Industrial Project พยายามแบ่งกัน ประเทศนั้นเอาอย่างนี้ไป ประเทศนั้นเอาอย่างนั้นไป เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย รับโครงการปุ๋ยไป (fertilizer) ก็มี 2 ประเทศนี้ทำสำเร็จแต่ว่าจะได้ผลดีแค่ไหนนั้นก็ไม่มีใครทราบ แต่อีก 3 โครงการที่เหลือไม่ประสบผลเลย สำหรับประเทศไทยนั้น มันเป็นความผิดของฝ่ายเราเอง เพราะประเทศไทยมีดอกเตอร์มาก มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาก ก็ได้แต่พูด ๆ แล้วไม่ทำก็ไม่ประสบผลสำเร็จ โครงการโซดาแอซก็เป็นโครงการทำร่วมกัน ซึ่งพูดกันมาสิบกว่าปี แต่ไม่เห็นมีขึ้น เวลานี้โครงการนี้อยู่ที่ไหน อยู่ในลิ้นชักของใครก็ไม่ทราบ

แต่โรงงานโซดาแอชไม่เกิดขึ้นมา ฟิลิปปินส์เอาอะไรไปทำก็ไม่ทราบ ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น สิงคโปร์เดิมที่นั่นขอทำโครงการสร้างเครื่องจักรดีเซล แต่พอรับไปแล้วทำไม่ได้ตามขนาดที่ต้องการ ก็ไม่ทำต่อไป โครงการนี้ก็มาตั้งในประเทศไทย แต่ไม่ได้เป็นโครงการร่วมของสมาคมอาเซียน เพราะญี่ปุ่นร่วมกับไทย สิงคโปร์ก็กล่าวว่าเอา 1% ที่จริงประเทศที่เป็นเจ้าของบ้านต้องได้รับอย่างน้อย 13% หรือ 15% ผู้บรรยายจำตัวเลขที่แน่นอนไม่ได้ นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความไม่มี partnership spirit แสดงให้เห็นว่าไม่มีน้ำใจนักกีฬา และแสดง spirit การ give และ take นี่เป็นสาเหตุสำคัญในการร่วมมือส่วนภูมิภาคด้านเศรษฐกิจของสมาคมอาเซียนไม่บรรลุวัตถุประสงค์ เพราะไม่มีความจริงใจต่อกัน เอารัดเอาเปรียบกัน แก่งแย่งชิงดีกันทางเศรษฐกิจ

ข้อนี้จะเป็นความผิดของใคร ความรับผิดชอบก็ควรมีร่วมกัน แต่ว่าสิ่งสำคัญคือ เป็นความรับผิดชอบส่วนใหญ่ของข้าราชการประจำของประเทศต่าง ๆ ซึ่งพยายามที่จะ “ตื้อ” เอาเปรียบประเทศอื่นให้มากที่สุด เพราะหวังว่า ถ้าทำได้ เช่นนี้แล้ว ผู้บังคับบัญชาของตนก็จะเห็นใจจะให้เงินเดือนเพิ่มขึ้นอีก 3 ชั้นหรือ 5 ชั้นและผู้บังคับบัญชาของประเทศเหล่านั้นก็ไม่มีกำลังใจ ไม่มีวิจารณ์ยอมพอที่จะสั่งเสียให้ผู้บังคับบัญชา ดำเนินการให้บังเกิดผลโดยแท้จริง แทนที่จะปล่อยให้ไปทำแล้วก็แล้วไป แต่แก่งแย่งกันในกลุ่มก็ตกลงกันไม่ได้ เพราะคนที่ถูกเอาเปรียบก็ไม่ยอมเช่นกันเลยล้มเหลวไป

สาเหตุอีกประการหนึ่งทำให้การร่วมมือทางเศรษฐกิจไม่บรรลุผล คือ มีกรรมการมากเกินไป เอะอะอะไรก็ส่งคณะกรรมการ คล้าย ๆ กับประเทศไทย คือ คณะรัฐมนตรีตกลงกันไม่ได้ก็ส่งที่ตั้งคณะกรรมการ การทำงานด้วยคณะกรรมการนี้ ท่านที่เป็นข้าราชการก็คงรู้ พวกที่เข้าไปประชุม บางคนไม่ได้อ่านอะไรมาก่อนเลย เข้าไปก็ว่ากลอนสดโดยฟังคนอื่นพูดก่อน คนนั้นเขาพูดอย่างนั้น คนนี้พูด

อย่างนั้น ดุสิตทางลมว่าทางไหนจะสำเร็จ โดยไม่ได้ศึกษาหรือเตรียมการมาก่อน และก็มีคณะกรรมการมากมายเหลือเกิน สิ้นเปลืองเป็นอันมาก สิ้นเปลืองทั้งเวลา ทั้งเงินทอง ทั้งพลังงาน และผลงานก็ไม่เกิด ผู้บรรยายจึงเสนอว่า นี่เป็นสาเหตุที่ทางไม่เดิน เพราะใช้วิธีตั้งคณะกรรมการ เสร็จแล้วพวกที่ไปประชุมก็เป็นระดับข้าราชการประจำ พวกนี้เข้าไปต่อสู้อู่ให้ประเทศของตนได้ประโยชน์มากที่สุด ก็เป็นไปไม่ได้ ไม่มีผลงาน เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าจะให้การดำเนินการด้านเศรษฐกิจมีผลดีขึ้น ก็จะต้องแก้ไขการทำงาน ต้อง Approach การทำงานใหม่ ให้มี give and take มากขึ้น ให้เลิกเอาไรต์เอาเปรียบกัน ให้มี Sincerity ความจริงใจต่อกันมากขึ้น มุ่งที่จะให้เกิดผลงานออกมา ไม่ใช่สักแต่ว่าไปประชุม และต้องลดจำนวนกรรมการลง ให้เหลือเฉพาะกรรมการที่จำเป็นจริง ๆ เป็นคณะกรรมการที่แสดงผลงาน ไม่ใช่ว่าส่งคนไปประชุมแล้วก็เลิกกันไปหายกันไป

คำถามข้อต่อไปคือ จะมีวิธีแก้ไขอย่างไร ?

วิธีแก้ก็คือ ได้กล่าวไปแล้วว่า ต้องสร้างความจริงใจต่อกัน มุ่งหวังผล ไม่ใช่เอาไรต์เอาเปรียบกัน และลดคณะกรรมการลง และในความเห็นของผู้บรรยายนั้น ฝ่ายที่ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมาก มากกว่าฝ่ายของรัฐ คือ ฝ่ายเอกชน แต่ก็ไม่ถึงขั้นต้องให้เหริยญตราอะไร แต่ฝ่ายเอกชนทำงานได้ผลมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับภาครัฐบาล เขาตั้งสมาคมหอการค้า ฯลฯ ผลงานที่กำลังเกิดขึ้น จะช้าหรือเร็วก็ไม่ทราบ เขาได้ตั้งไว้ สิ่งสำคัญที่เขาอยากจะทำก็คือ ตั้งสมาคมที่เรียกว่า Re-insurance เขาพยายามให้ประเทศทั้ง 6 ที่มีการค้าให้ช่วยกัน ใครที่มีสมาคมหรือบริษัทประกันภัยที่แข็งแรงก็ให้ช่วยกัน จะได้เพิ่มกำลังทางการเงินได้มากขึ้น แทนที่จะหวังพึ่งสถาบันการเงินของเพียงประเทศเดียว นี่ก็อันหนึ่ง อันอื่นที่อาจจะมีขึ้นมาได้ก็คือ ให้มีการตั้งหน่วยการค้าหรือองค์การค้าของประเทศที่จะรวมกันได้ เป็นวิธีของญี่ปุ่น แต่ก็ยาก ยากกว่าการตั้ง Re-insurance body ข้างต้น

มันจะเป็นการตั้ง Joint ASEAN Trading Company ถ้าตั้งขึ้นมาได้และสามารถหาวิธีการที่จะให้ทำงานได้ ก็จะมีประสิทธิผลเป็นที่น่าพอใจพอสมควร เพราะประเทศต่าง ๆ ที่ทำอยู่นี้ ประสบความล้มเหลวทั้งนั้น ประเทศที่พยายามเลียนแบบญี่ปุ่น คือ ตั้ง Trading Company ไม่ว่าจะเป็นสยามกลการ สยามซีเมนต์ก็ดี ก็ไม่ได้ผลอย่างที่ญี่ปุ่นทำ เพราะว่ามีไม่ใหญ่พอ แต่ถ้าทั้ง 6 ประเทศรวมตัวกันเข้า ก็มีกำลังทางการเงินมากขึ้น เฉพาะอย่างยิ่งบรูไนและสิงคโปร์ ตั้งขึ้นมาได้ก็จะมีประโยชน์มาก นี่ก็เป็นวิธีการอีกอย่างหนึ่ง แต่ว่าโดยหลักการแล้วควรพยายามเร่งเร้าให้ภาคเอกชนร่วมมือมากขึ้น

ทางฟิลิปปินส์เคยเสนอว่า ให้ใช้เงินตราของแต่ละประเทศในการซื้อสินค้าและชำระมูลค่าสินค้ากันในระหว่าง 6 ประเทศ แต่ก็อาจเกิดปัญหาว่า จะมีประเทศที่ยินยอมรับเงินของฟิลิปปินส์ซึ่งอยู่ในฐานะที่คลอนแคลนเต็มทนตอนนี้แน่ละถ้าเอาเงินของสิงคโปร์หรือเงินดอลลาร์ของมาเลเซียมาชำระ ก็คงไม่มีปัญหาอะไรมากนัก แต่ถ้าเอาเงินของฟิลิปปินส์มาชำระสินค้าไทยก็ยังไม่รู้ว่าเงินนี้มีค่าแค่ไหน

ข้อที่ 5 เขาถามว่า What in your opinion is ASEAN's role in the next decade ? (บทบาทของอาเซียนในทศวรรษหน้า) อันนี้ก็เหมือนกันตรงที่ว่า ถ้าเรารู้ว่าจุดอ่อนของเราอยู่ตรงไหน ก็ต้องแก้ไข การแก้ไขก็ต้องใช้เวลานานพอสมควร เพราะมีอยู่ 6 ประเทศ จะไปแก้ไขเหมือนกันเป็นเรื่องประเทศเดียวกันก็คงยาก แม้แต่เป็นเรื่องภายในของประเทศเดียวกันก็ยังไม่ง่าย เพราะฉะนั้นการที่จะแก้ไข 6 ประเทศ ก็ยังเป็นเรื่องที่ยาก แต่เราควรจะรู้ว่าจุดอ่อนหรือความบกพร่องนั้นอยู่ตรงไหน ในการทำงานที่ดำเนินการร่วมกันในองค์การระหว่างประเทศเราก็ต้องแก้ไขตรงนั้น ก็คือ ในเรื่องเศรษฐกิจ ซึ่งยังไม่ปรากฏผลอย่างจริงจังเลย ทั้ง ๆ ที่ญี่ปุ่นพยายามสนับสนุน เมื่อ 10 ปีก่อนนั้น นายฟูจิดะ นายกฯ ญี่ปุ่นเคยเสนอ

จะให้เงินช่วย 1,000 ล้านดอลลาร์อเมริกันในการช่วยโครงการอุตสาหกรรมร่วมของสมาคมอาเซียน ก็ไม่เกิดผลแต่เมื่ออาทิตย์ที่แล้ว นายทาเกชิตะ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นคนใหม่ ก็มาเสนอให้อีก 2,000 ล้านดอลลาร์ ก็ไม่รู้อีกว่าจะใช้ได้แค่ไหน จะทำได้แค่ไหนเพราะเมื่อมีเงินแล้วก็ต้องคิดว่าเหมาะสมไหมที่จะเอาไปใช้ จะคุ้มค่าหรือไม่ เพราะญี่ปุ่นก็มีลูกไม้เลห์เหลี่ยมทางการค้าอยู่ไม่ใช่น้อย ก็ต้องพิจารณาแต่ข้อสำคัญอยู่ที่ภาคีของสมาคมอาเซียนที่จะตกลงกันได้แค่ไหนว่าจะอะไรที่จะใช้ประโยชน์จากเงินที่ได้จากญี่ปุ่น ญี่ปุ่นกล่าวว่า การให้เงินนี้เพื่อส่งเสริมบริษัทการค้าขนาดย่อม หรือขนาดกลาง และจะให้เงินส่งเสริมแก่โครงการของชาติซึ่งมีประเทศที่เป็นภาคีของสมาคมอาเซียนร่วมอยู่ด้วยอย่างน้อยหนึ่งประเทศ ส่วนโครงการแห่งชาติของใครในแต่ละประเทศนั้น ก็เป็นเรื่องที่เราต้องหาเงินทางด้านอื่น เช่น จากหน่วยงานที่เรียกว่า Export-Import Bank ของญี่ปุ่น แต่ว่าเงินที่ช่วยโครงการต่าง ๆ ที่เป็นโครงการร่วมของสมาคมอาเซียนซึ่งอาจจะไม่ต้องร่วมทุกประเทศ เพราะการร่วมทุกประเทศทำได้ยาก แต่อย่างน้อยให้มี 1 หรือ 2 ประเทศ และอาจมีเอกชนของประเทศภายนอกเข้ามาร่วมทุนด้วยร่วมงานด้วย เขาก็จะสนับสนุน นอกจากนั้นเขาก็จะช่วยในเรื่องอื่นอีกทางเศรษฐกิจ เช่น การลงทุน เป็นต้น การลงทุนด้วยเงินของเขาเอง อาจจะเป็นเงินที่อยู่นอกเงิน 2,000 ล้านดอลลาร์หรืออยู่ในเงิน 2,000 ล้านดอลลาร์ก็ได้ เป็นการซื้อหุ้น Equity เงินเหล่านี้เขาจะพยายามให้แก่บริษัทเอกชนขนาดกลางและขนาดย่อม หมายความว่า เขาไม่เชื่อถือในประสิทธิภาพขององค์การรัฐบาลเท่าใด เขาจึงมุ่งภาคเอกชน ก็เป็นการดีถ้าองค์กรเอกชนแสดงความสามารถให้เขาเชื่อถือได้ ก็อาจจะไปขอใช้เงินจากเงิน 2,000 ล้านดอลลาร์นี้ได้ นี่ก็เป็นเรื่องของประเทศภาคีจะพิจารณาว่าจะทำอย่างไรถึงจะมีผลที่น่าพอใจ

แต่ข้อสำคัญในความเห็นของผู้บรรยายคือ สิ่งประเทศสมาชิกสมาคมอาเซียนต้องแสวงหาและใช้ความพยายามอย่างมากที่สุด นอกเหนือจากในเรื่องข้อปลีกย่อยที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ วัตถุประสงค์สำคัญในการก่อตั้งสมาคมอาเซียน เช่นเดียวกับการก่อตั้งสมาคมที่อื่นที่ล้มเหลวไปและการร่วมมือที่จะกระทำในอนาคต จะต้องมุ่งไปที่จุดหมายที่ว่า จะทำให้การร่วมมือของประเทศในภูมิภาคแห่งนี้ สามารถจะสร้างองค์การที่เรียกว่า ตลาดร่วม (Common market) อย่างที่มีตัวอย่างในประชาคมยุโรป ซึ่งเป็นเป้าหมายที่อาจจะยังอยู่ห่างไกล ไม่สามารถทำได้ในระยะเวลา 1-2 ปี แต่เป็นสิ่งที่เรียกว่า Ultimate objective ของสมาคมอาเซียน เป็นเป้าหมายระยะไกลที่เราควรมุ่งหวังที่จะตั้งขึ้นมา

ทำไมเราจึงควรคิดจัดตั้งเรื่องการสร้างตลาดร่วม เพราะเหตุที่ว่าฝ่ายเยอรมันหรือสมาชิกอื่นในประเทศประชาคมยุโรป เขาเคยพูดกับเราตรง ๆ เสมอมาว่า ประเทศที่อยู่ในบริเวณนี้ ถ้ามองโดยแบ่งแยกกันเป็นแต่ละประเทศก็เป็นตลาดที่เล็ก แต่ถ้ามารวมกันให้ได้ 6 ประเทศให้เป็นตลาดร่วม ค่าขายร่วมกันได้ ประเทศประชาคมยุโรปก็ยินดีเข้าร่วมด้วย และยินดีร่วมค้าขายระหว่างกัน ได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันหลายเท่าตัว ซึ่งนี่เป็นคำกล่าวของรัฐมนตรีต่างประเทศเยอรมัน คือ ทำอย่างไรถึงจะให้ตลาดต่าง ๆ ของประเทศสมาชิกสมาคมอาเซียน มีการติดต่อระหว่างกัน ลดกำแพงที่กีดขวางการค้าขายกันในระหว่างประเทศสมาชิกสมาคมอาเซียนให้สูญหายไป ก็จะเป็นตลาดร่วมขึ้นมา ก็จะสามารถที่จะทำการค้าขายกับประชาคมยุโรปได้ดีขึ้นมากขึ้น แม้แต่ประเทศใหญ่ ๆ เช่น สหรัฐ เราก็สามารถจะค้าขายได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ โดยเฉพาะขณะนี้เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ประเทศ เช่น สหรัฐ กำลังใช้วิธีการกีดกันการค้าขายจากประเทศภายนอกที่เข้าไปค้าขายในประเทศของเขา (Protectionism) เพราะฉะนั้นถ้าหากเราสามารถสร้างองค์การตลาดร่วมได้สำเร็จ ถ้าเขาตั้งกำแพงภาษีก็ดี

หรือตั้งสิ่งกีดขวางต่าง ๆ ในเรื่องการค้าขายเราก็สามารถตอบโต้ได้ดีกว่าที่แต่ละประเทศจะกระทำเอง ในปัจจุบันนี้ เช่น ประเทศไทยถูกกีดกันอย่างมากมายในเรื่องต่าง ๆ เช่น ในเรื่องสิ่งทอ เรื่องปลาหู เรื่องท่อเหล็ก เรื่องน้ำตาล ฯลฯ แต่ว่าถ้าหากมีตลาดร่วมขึ้นมา โดยที่ทุกประเทศร่วมกันอย่างแข็งขัน เราก็สามารถเจรจาต่อรองตอบโต้มาตรการที่ใช้ต่อการค้าขายของเรา เราคือไทยและประเทศอื่น ๆ ด้วย ดังนั้นการที่จะสร้างตลาดร่วมขึ้นมาจึงมีความสำคัญมาก แต่ก็ต้องยอมรับว่าการตั้งตลาดร่วมไม่ใช่ทำได้ง่าย ๆ แม้แต่ในยุโรปเองก็ต้องใช้เวลาหลายสิบปีเหมือนกันในการก่อตั้งประชาคมยุโรป และแม้จะตั้งขึ้นมาสำเร็จแล้วก็ยังมีปัญหา มีความยุ่งยากเสมอ แต่ว่าจะง่ายหรือยาก จะสะดวกหรือมีความยุ่งยากก็ตาม ก็ควรตั้งเป้าหมายของเราว่า การจัดตั้งตลาดร่วมขึ้นภายในกรอบของสมาคมอาเซียน เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา เป็นสิ่งที่จะนำประโยชน์มาให้แก่ประเทศสมาชิกอย่างมากมาย เพราะฉะนั้นเราจะลืมนี่ไม่ได้ แต่ว่าในที่ประชุมสุดยอดที่มินิลาไม่มีใครพูดถึงเลย อาจจะไม่มีใครไปสะกิดไปเสนอแนะเขา

อันนี้จะเห็นได้ว่าการทำงานจะต้องมีหลายความคิด ไม่ใช่แต่เฉพาะของผู้ยิ่งใหญ่ แต่จะต้องอาศัยความคิดเห็นของเอกชนก็ดี หรือครูบาอาจารย์ก็ดี หรือนักธุรกิจก็ดี ซึ่งเป็นวิธีที่เราพยายามทำหรือทำอยู่แล้วและพยายามขยายออกไปในองค์กรใหม่ องค์กรร่วมมือส่วนภูมิภาคใหม่ซึ่งเรากำลังจะตั้งขึ้น และจะเป็นผลสำเร็จเมื่อไหร่ก็ไม่ทราบเพราะเป็นงานใหญ่มาก

วิธีการสำคัญที่กำลังใช้อยู่ในองค์กรร่วมมือในภูมิภาคแปซิฟิกขณะนี้เรียกว่า Pacific Economic Cooperation ซึ่งใช้การร่วมมือแบบสามเส้า สามฝ่าย คือ จากรัฐ (จากผู้แทนของรัฐ) จากนักธุรกิจ และจากฝ่ายครูบาอาจารย์ จากด้านมหาวิทยาลัย เพราะฉะนั้นถ้าอาเซียนจะใช้วิธีอย่างนี้ คือ ใช้ประโยชน์จากความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะจากฝ่ายต่าง ๆ ซึ่ง 3 ฝ่ายก็รวมไว้ทั้งหมดแล้ว ถ้าจะไปถาม

ความคิดเห็นจากชาวไร่ชาวนาก็คงไม่มีความคิดเห็นอะไรมากนัก ถ้ามีความคิดเห็นเขาก็จะเสนอแนะต่อ ส.ส. ของเขาก็ได้ หรือต่อองค์กรไหนก็ได้

ของเราในสมาคมอาเซียนโดยปกติยังไม่ได้ใช้วิธีนี้ คือ ใช้แต่ข้าราชการจะเป็นฝ่ายประจำหรือฝ่ายการเมืองก็แล้วแต่ และในที่สุดก็คือ รัฐบาล แต่ไม่ค่อยจะได้คำนึงถึงข้อเรียกร้องของเอกชนหรือของฝ่ายปัญญาชน จริงอยู่ทางกระทรวงต่างประเทศของไทยพยายามจัดสัมมนา มีการประชุมกัน แต่ว่ามันปลีกย่อยเหลือเกิน ไม่ต่อเนื่องกัน เชิญมาประชุมเพียง 3-4 ชั่วโมง แล้วจะหวังให้ได้ผลได้อย่างไร ควรมอบงานให้เขาไปทำ คนนี้ทำประเด็นนี้ แล้วก็ให้รางวัลเขา แล้วก็มาโต้เถียงอภิปรายกันอีกที เรายังไม่ทำถึงขนาดนั้น ที่กระทรวงต่างประเทศไทยทำอยู่ขณะนี้คือ มีสัมมนา แต่ว่ายังไม่พอ ยังฉาบฉวยเกินไป (Superficial) ประชุมกัน 4-5 ชั่วโมงจะพออะไร ปัญหาเหล่านี้มันเป็นปัญหาใหญ่ เราจะมาพูดกันอย่างที่เรียกว่า off the cup เฉย ๆ ไม่ได้ ต้องไปค้นตัวเลข ศึกษาหาข้อมูลแล้วมาพูดโต้เถียงกันจากสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เอาสิ่งที่ถือว่าเป็นแก่นสารจริง ๆ มาเสนอให้ฝ่ายรัฐบาล แต่ที่เวลานี้เราอาศัยแต่เพียงฝ่ายรัฐ คือ ข้าราชการประจำฝ่ายการเมือง อันนี้ก็เป็นเรื่องใหญ่ที่น่าจะทำกันต่อไป โดยเฉพาะการสร้างตลาดร่วม ผู้บรรยายคิดว่าในที่ประชุมในกรมหรือในห้องทำงานของผู้ที่เกี่ยวข้องกับสมาคมอาเซียน ควรจะมีป้ายใหญ่ ๆ ว่า “Our objective is to build a common market” ควรเขียนไว้ให้ชัดเจนเพื่อไว้เตือนใจ เตือนความจำ นี่เป็นวัตถุประสงค์ขั้นสุดท้าย ส่วนคำถามที่ว่า ทำไม่ถึงจะสร้างมันขึ้นมา ก็ไปอภิปรายกันต่อไป

ที่นี้ก็มาถึงจุดที่ว่า น่าจะพิจารณากันว่า เมื่อประเทศทั้ง 6 ประเทศส่งผู้ยิ่งใหญ่ไปประชุมกันเมื่อประมาณ 7-8 วัน ที่ผ่านมานี้ ผลจะออกมาเป็นอย่างไรบ้าง ท่านทั้งหลายคงสนใจที่จะพิจารณาดู

ประการแรก รู้สึกว่าโลกภายนอกนั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าไรต่อ งานการประชุมสุดยอดนี้ ฝ่ายนี้พยายามให้ความสำคัญยกย่องผลงานของการประชุมครั้งนี้ ก็คือ ผู้ที่ไปร่วมประชุมครั้งนี้ เมื่อกลับมา ก็บอกว่า success ผลสำเร็จงดงาม แต่ถ้าได้อ่านหนังสือพิมพ์ ซึ่งรวมหนังสือพิมพ์ของประเทศอื่น ได้แก่ Asian Wall Street Journal เป็นต้น เขาใช้คำว่า “Modest” หมายความว่า สงบเสงี่ยม ถ้าจะพูดตามภาษาไทย ๆ ก็คือว่า แม้ผู้ที่เป็นโรคหัวใจ เมื่อได้อ่านผลงานของการประชุมสุดยอด ก็ไม่ถึงกับจะทำให้หัวใจวายได้ เพราะไม่มีอะไรที่เป็นที่น่าตื่นเต้น เพราะอะไร ? ก็ดูจากผลที่แสดงออกมาก็แล้วกัน มีข้อตกลงที่ลงนามกันจริง ๆ 4-5 ข้อ

เรื่องแรกคือ การลงทุน การลงทุนนี้สิ่งที่สมาชิกทุกประเทศรวมทั้งสมาชิกสมาคมอาเซียนจะต้องการมากที่สุด ก็คือ การลงทุนจากภายนอก การลงทุนจากภายใน แม้แต่ในวงหรือกรอบของสมาคมอาเซียน ก็คงจะมีไม่มากเท่าใด เพราะแต่ละประเทศก็คงอยากจะเก็บทุนที่ตนมีไปลงทุนในประเทศของตนก่อน ก่อนที่จะส่งออกไปลงทุนในประเทศอื่น นอกจากว่าต้องการจะได้รับผลตอบแทนที่สูงจริง ๆ เมื่อนั้นถึงจะมีการลงทุนออกไปลงทุนในต่างประเทศ อันนี้พูดถึงในกรอบของสมาคมอาเซียน การลงทุนนั้นแต่ละประเทศในสมาคมอาเซียน ต้องการการลงทุนจากภายนอก จะเป็นจากสหรัฐก็ดี จากยุโรปก็ดี จากญี่ปุ่นก็ดี แต่ละประเทศพยายามที่จะแข่งขันกันที่จะให้ได้เงื่อนไขที่ดีที่สุดจากภายนอก นอกวงของสมาคมอาเซียน ในขณะนี้ ในฐานะที่เป็นคนไทย เราควรแสดงความพอใจบ้าง ประเทศที่พยายามนำเงินไปลงทุนในต่างประเทศมากที่สุด คือ ญี่ปุ่น ญี่ปุ่นนั้นหลังจากเขาได้สำรวจอย่างถี่ถ้วน ละเอียดลเอียดแล้ว ก็เห็นว่าประเทศไทยน่าลงทุนมากที่สุด เพราะเหตุว่า

- (ก) ไม่มีความยุ่งยากภายในประเทศ คือ มีเสถียรภาพพอสมควร
- (ข) ค่าแรงงานไม่สูงนัก หรืออาจกล่าวได้ว่าค่าตอบแทนแรงงานนั้นต่ำกว่าประเทศอื่นในบริเวณนี้

(ค) มีแรงงานอยู่มากพอสมควร และเป็นแรงงานที่สามารถฝึกหัดได้ให้ทำงานอย่างมีผลงาน (Productivity) ได้เป็นที่พอใจในระยะเวลาที่ไม่นานเกินไป ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ทำให้ญี่ปุ่นนี้กว่าประเทศไทยเหมาะสมที่สุดที่จะมาลงทุน อันนี้เป็นเหตุผลที่เรามองทางฝ่ายเรา แต่ทางฝ่ายญี่ปุ่นเขามองว่า ถ้าเขามาผลิตสินค้าญี่ปุ่นในประเทศไทยก็อาจจะส่งไปขายประเทศอื่นได้ โดยไม่ถูกกำแพงภาษีกีดกัน (Protectionism) จากสหรัฐก็ดีหรือยุโรปก็ดี เพราะเป็นสินค้าที่จะไปจากไทย ถึงแม้ว่าสินค้าที่ผลิตจากโรงงานญี่ปุ่นก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสินค้าที่มาจากประเทศไทยก็สามารถที่จะหลบหลีกกำแพงกีดกันหรือคุ้มครองได้ นอกจากนั้นในขณะนี้ทางญี่ปุ่น ดังที่ทราบกันทั่วไป เงินตราของเขาก็มีค่าสูงมาก เขาก็ต้องริบมาลงทุนในประเทศที่เงินตรามีค่าต่ำกว่าของเขา ถ้าเขามาลงทุน ขณะนี้ก็จะลงทุนเป็นเงินตราของเขาเป็นจำนวนน้อยกว่าเมื่อเขารอจนเงินตราของประเทศที่เขาจะมาลงทุนนั้นมีค่าสูงขึ้น เสร็จแล้วเขาก็สามารถส่งไปขายในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งในประเทศญี่ปุ่นเองได้ และโดยเฉพาะเพื่อสามารถหลบหลีกกำแพงกีดกันได้ แต่ผลดีที่เกิดแก่ประเทศไทยนั้นก็ยังมีบ้าง แต่ไม่ใช่ร้อยเปอร์เซ็นต์เป็นผลที่จะตกแก่ประเทศไทย ญี่ปุ่นก็คงจะต้องส่งกำไรกลับบ้านอย่างแน่นอน ประเทศไทยก็อาจจะได้รับผลประโยชน์บ้าง เช่น มีงานทำสำหรับคนงานของเรามากขึ้น อาจจะได้ประโยชน์ในด้านการผลิตมากขึ้นที่จะเรียกว่า transfer of technology มีการโอนเทคโนโลยีมาบ้าง แต่สิ่งที่ต้องใช้เทคโนโลยีสูงญี่ปุ่นก็คงไม่มาทำในประเทศไทย โรงงานที่มาทำในประเทศไทยก็คงเป็นชนิด low หรือ medium technology แต่

มีผลบ้างก็ยังนับได้ว่าการลงทุนนั้น ก็อาจจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยบ้างตามสมควร แต่ก็ไม่มากมายมหาศาลอย่างที่บางคนคิดกัน

อย่างไรก็ตาม การลงทุนนี้ไม่เกี่ยวกับข้อตกลงที่ไปลงนามที่กรุงมะนิลา เมื่อ 7-8 วันมานี้ ซึ่งเป็นเรื่องภายในระหว่างไทยกับญี่ปุ่น หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของญี่ปุ่น ที่เขามาสำรวจอย่างถี่ถ้วน แล้วเขาเล็งเห็นประโยชน์ ถึงแม้ประเทศไทยจะไปอ้อนวอนให้เขามา ถ้าเขาไม่เห็นประโยชน์จากการลงทุนในประเทศไทย เขาก็คงไม่มา ที่เขามานี้ก็มาโดยสมัครใจของเขาเอง เพื่อผลประโยชน์ของเขาเองเป็นส่วนใหญ่ นั่นก็หมายความว่า เรื่องการลงทุนที่ไปลงนามตกลงกันที่มินิลา ก็อาจจะมีผลบ้าง แต่ก็คงไม่ใช่ผลที่มากมายใหญ่โตอะไรนัก

และข้อที่สองก็คือ ทั้ง ๆ ที่เซ็นสัญญาลงนามกันแล้ว ก็ไม่ได้หมายความว่า การลงทุนนั้นจะเกิดขึ้นทันที ผลิดอกออกผลขึ้นมาทันที ไม่ใช่อย่างนั้น มันยังอยู่ที่ว่า การปฏิบัติตามความตกลงอีกด้วย ซึ่งการปฏิบัติระหว่างประเทศภายในกรอบของสมาคมอาเซียนจะเป็นอย่างไรก็ยังไม่รู้ อาจจะต้องรอเป็นระยะเวลาอย่างน้อยก็ปีหรือสองปีถึงจะประเมินได้ว่า ความตกลงเกี่ยวกับการลงทุนที่ไปเซ็นสัญญาลงนามกันที่มินิลา นั้นเป็นผลดี

ความตกลงเรื่องที่สองที่ไปลงนามในมินิลา ก็คือ ความตกลงที่เรียกว่า Joint Industrial Projects ข้อนี้ก็เช่นกัน ต้องไปศึกษา ไป discuss ได้ถึงกันอีกเป็นเวลานาน อย่างน้อย ๆ ก็คงไม่ต่ำกว่า 1 ปี ถึงจะรู้ว่าอะไรที่จะทำร่วมกันได้ ทำ Project ร่วมกันได้ทางด้านอุตสาหกรรม เท่าที่มีตัวอย่างอยู่ในขณะนี้ ซึ่งได้พูดกันมาเป็นเวลาตั้งแต่สมัยที่ผู้บรรยายเองเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศอยู่ คือ เรื่องที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “Complementarity” อันนี้คือ หมายความว่า จะมีการสร้างรถยนต์ขึ้นมา แล้วจะแบ่งให้ประเทศต่าง ๆ สร้างส่วนต่าง ๆ เช่น ประเทศ ก. สร้างล้อ อีกประเทศสร้างเครื่องยนต์ อีกประเทศสร้างเบาะนั่ง ฯลฯ

เรียกว่า ถอดเอาส่วนประกอบต่าง ๆ ของรถยนต์ไปแบ่งกันทำ ซึ่งเรื่องนี้พูดกันมาสิบกว่าปีแล้ว ยังไม่ไปถึงไหน คราวนี้มีการเซ็นสัญญา บอกว่า Joint Industrial Projects ผลก็ยังไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร เมื่อไหร่ถึงจะรู้ผลก็ยังไม่ทราบถ้าอยากรู้ก็ต้องถามรัฐบาล หรือถามกรมอาเซียนว่า มีหวังอย่างไร

ข้อตกลงเรื่องี่สามคือเรื่องภาษีอากร คือ พยายามให้สิทธิทางภาษีพิเศษแก่สมาชิกสมาคมอาเซียน ด้านหนึ่งเกี่ยวกับการลดภาษีสำหรับสินค้าบางอย่าง เมื่อก่อนนี้เห็นแสดงตัวเลขออกมา บอกว่าลดภาษีสำหรับสินค้านับพันอย่าง นั่นเป็นสินค้าที่ไม่มีการซื้อขาย ไม่มีใครอยากซื้อ ไม่มีใครอยากขาย การปลดภาษีสินค้านั้น ก็ไม่เกิดผลอะไร ที่นี้เห็นรัฐมนตรีช่วยฯ คลัง ดร.ศุภชัย แกลงเมื่อเร็ว ๆ นี้ว่า จะลดให้อีก จะขยายจำนวนสินค้าที่จะยกเลิกภาษีให้แก่กันและกัน เป็นสินค้าที่ไม่มีใครสนใจที่จะซื้อขายกัน มันก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร และสิ่งที่จะต้องระมัดระวังก็คือว่า สิ่งที่บางประเทศมีความเกรงกลัวอยู่มาก คือว่า ถ้าลดภาษีในสินค้านั้นบางประเทศกำลังจะผลิตเอง ก็เท่ากับว่ามาทำลายการสร้างสินค้าเหล่านั้นในประเทศของตน และประเทศที่มุ่งหวังอย่างมาก ที่จะทำประเทศของตนให้เป็นศูนย์เป็นแหล่งส่งสินค้าสำเร็จรูปให้แก่ประเทศอื่น ๆ ก็คือ สิงคโปร์ เขาอยากเป็น Supplier of manufactured goods ให้แก่สมาชิกของสมาคมอาเซียน ประเทศบางประเทศเขากลัวมาก อย่างอินโดนีเซีย เขากลัวมาก เพราะเขากำลังตั้งโรงงานขึ้นมาผลิตสินค้า ซึ่งเขาถือว่ามีความจำเป็นทางเศรษฐกิจหรือการครองชีพของประชาชนของเขามาก เขาก็ไม่ค่อยจะยินดีนัก มาเลเซียก็เหมือนกัน ไทยก็เหมือนกัน คงไม่ยอมให้ประเทศภายนอกมาทำลายอุตสาหกรรมซึ่งเรากำลังสร้างขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของประเทศ ดังนั้นการลดภาษีอากรที่เรียกว่าให้ Preferential tariff มันก็เป็นดาบสองคม มันอาจจะดีหรือไม่ดี ก็ขึ้นอยู่กับว่า ถ้าเราลดหย่อนให้เขา คือ เรายอมเสียสละให้แก่ประเทศอื่น เขาจะยอมเสียสละให้

แก่เราอย่างไรได้บ้าง เพื่อจะตอบแทนการเสียสละของเราซึ่งประเทศอื่นก็มองในลักษณะเดียวกัน คือ เป็นเรื่องของ give and take ยอมได้ยอมเสียกัน ถ้าทราบใดที่ยังไม่มีการเสียสละหรือการตอบแทนกันที่สมควรที่คุ้มค่า การที่จะลดหย่อนภาษีหรือตั้งเป็นการร่วมมือทางภาษีอากร ก็คงจะสำเร็จเป็นผลได้ยาก เพราะฉะนั้นในเรื่องข้อตกลงนี้ ก็เช่นเดียวกัน ก็ยังไม่รู้ว่าผลจะเป็นอย่างไร และเขาจะใช้ปฏิบัติกันอย่างไร แต่อย่างน้อยที่รู้จักกันแน่ ๆ ก็คือต้องไปได้ถึงต่อรองกันเป็นเวลานานปี อย่างเร็วก็คงไม่น้อยกว่าหนึ่งปี

อันต่อไป ผลงานของการประชุมสุดยอดก็คือการที่มี Amendment การแก้ไขสัญญาเกี่ยวกับภาระรับข้อพิพาทโดยสันติวิธี เรื่องนี้รัฐมนตรีต่างประเทศไทยก็เป็นผู้เสนอให้มีการแก้ไขในเรื่องของผลได้ที่เป็นเนื้อที่คงไม่มีอะไรมาก ไม่ใช่เป็นผลงานทางเศรษฐกิจ แต่เป็นเรื่องทางกฎหมายทางการเมืองมากกว่า แต่อย่างน้อยก็มีการใช้ความพยายาม ที่จะทำให้สมาคมอาเซียนมีความสมบูรณ์แบบมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

นอกจากนั้น ก็เป็นเรื่องความตกลงที่ค่อนข้างจะปลื้มใจ เช่น เรื่องการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวนี้ก็คงจะรวมกันได้บ้าง แต่ก็คงจะไม่รวมกันอย่างมีผลร้อยเปอร์เซ็นต์ เมื่อสมัยก่อนที่ผู้บรรยายอยู่ในรัฐบาล ก็เป็นประธานกรรมการการท่องเที่ยว ก็ต้องต่อสู้กับสมาชิกของสมาคมอาเซียน คือ สิงคโปร์ ต้องเจรจากันหน้าดำหน้าแดงที่จะแย่งกันให้มีการประชุมของ PATA ซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศในภาคพื้นแปซิฟิกว่าจะให้ไปประชุมกันที่ไหน ที่สิงคโปร์หรือกรุงเทพฯ แย่งกันเป็นศพนมอญ เพราะฉะนั้นที่ว่ามีการร่วมมือกัน มีผลงานนั้น ก็ต้องฟังหูไว้หู และโดยเฉพาะต้องดูต่อไปว่าจะมีผลงานอะไรออกมา ผลงานจริง ๆ ผลงานที่จะผลิตต่อจะมีผลออกมาอย่างไรซึ่งตอนนี้ยังไม่รู้จะลูกผีลูกคน

เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ความมั่นใจในความก้าวหน้า หรือความเจริญเติบโตของสมาคมอาเซียนนั้น ก็ยังมีความมั่นใจไม่เต็มที่นัก เพราะฉะนั้น ตัวผู้บรรยายเองในฐานะที่เป็นคนไทยคนหนึ่งทำงานเกี่ยวกับด้านการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศหรือภูมิภาคนี้ ก็ถือแนวเดิมภาคีคิดเดิมว่า จะเอาเข้าไปใส่ไว้ในกระจัดเดียวกันนั้น ไม่เป็นการสมควร ผู้บรรยายได้เตรียมอีกทางหนึ่งเป็นอะไหล่ไว้ ถ้าหากสมาคมอาเซียนเป็นอะไรไป ประเทศไทยก็ควรจะต้องมีอะไรที่จะนำมาใช้แทนได้ ความร่วมมือในส่วนภูมิภาคที่จะใช้แทน เพื่อความเจริญก้าวหน้าและประโยชน์และประสิทธิผลของประเทศไทย สิ่งนั้นก็คือ การร่วมมือกันในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ซึ่งขณะนี้ผู้บรรยายเองก็เป็นประธานของคณะกรรมการชาติฝ่ายไทย และไปประชุมมาหลายครั้ง และเคยจัดประชุมที่ประเทศไทย ก็เป็นที่น่ายินดีที่รัฐบาลไทยเห็นประโยชน์ของการเตรียมการก่อตั้งความร่วมมือในส่วนภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกนี้ และท่านนายกก็ได้สนับสนุนอย่างเต็มที่ ก็เป็นเรื่องที่น่ายินดี

หน่วยงานใหม่นี้อยู่ในขอบเขตที่กว้างขวางกว่าสมาคมอาเซียนมาก เพราะนอกจากจะรวมภูมิภาคที่กว้างใหญ่ไพศาลตั้งแต่ริมฝั่งของสหรัฐฯ ของแคนาดา รวมไปถึงไปถึงประเทศในอเมริกาใต้ ผ่านมายังญี่ปุ่น เกาหลี โซเวียต จีน ลงไปทางใต้ก็รวมไปถึงออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ รวมทั้งประเทศในสมาคมอาเซียนด้วย จึงเป็นงานที่ใหญ่โตมาก โดยเฉพาะมีความยุ่งยากหลายประการ คือว่าสมาชิกนั้นมีฐานะมีลักษณะที่แตกต่างกันมาก มีประเทศใหญ่ ๆ 3-4 ประเทศ คือ สหรัฐ โซเวียต จีน ญี่ปุ่น แคนาดา นอกจากนั้นก็ยังมีประเทศระดับกลาง เช่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เกาหลี ใต้หวัน และมีประเทศกำลังพัฒนา ก็คือ ประเทศทั้ง 6 ในสมาคมอาเซียน เพราะฉะนั้นความแตกต่างในฐานะของแต่ละประเทศ และความแตกต่างในด้านความเจริญก้าวหน้าทางการพัฒนา หรือในด้านเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ยังมีอยู่มาก จึงมีปัญหาาก อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเห็นว่า

มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมอะไร คือต้องหาอะไรไว้ เพราะถ้าเพื่อสมาคมอาเซียนไปไม่รอด เราก็จะได้ไม่ขาดสิ่งที่เราต้องการ เพื่อที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ อย่างน้อยก็มองการณ์ความร่วมมืออื่นที่จะนำมาใช้แทนได้ ที่แรกประเทศในสมาคมอาเซียนก็ไม่ค่อยจะเห็นด้วย ตะขิดตะขวง ไม่ยอมที่จะเข้าร่วมด้วย แต่พอเห็นประเทศไทยเอาจริงเอาจัง เขาก็กลัวว่าประเทศไทยจะกลายเป็นผู้นำด้านความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ก็กระโดดเข้ามา เวลานี้ทุกประเทศก็เข้าร่วมทั้งหมดแล้ว

อันนี้ทางฝ่ายไทยเราได้ชี้ให้เห็นว่า แต่เดิมนั้นเขาอ้างว่า ถ้าเขาไปร่วม Pacific Economic Cooperation แล้ว จะทำให้สมาคมอาเซียนถูกระทบกระเทือน ไป Dilute ละลายเนื้อแท้ของสมาคมอาเซียน ซึ่งเป็นการพูดอย่างไม่มีเหตุผล ในเมื่อเราควรเข้าไปทั้ง 6 ประเทศ เรายังคงจะรักษาสมาคมอาเซียนของเราไว้เท่าที่เราจะสามารถทำได้ และเราจะเข้าร่วมมือในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกนี้เป็นกลุ่มเป็นก้อน จะได้มีสมรรถนะในการต่อรองตอบโต้เรียกร้อง ดีกว่าการที่แต่ละประเทศจะเข้าไปโดด ๆ อันนี้ก็ทำให้เรามองเห็นประโยชน์ และเข้าร่วมด้วยทั้งหมด

อย่างไรก็ดี การร่วมมือกับประเทศใหญ่นั้น ก็แน่นอนล่ะว่า ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะประเทศใหญ่นั้น ถ้าไม่ได้ตั้งใจ เขาก็มักใช้วิธีการขู่เข็ญ ทูบโตะ มาบิดข้อมือเรา จะเป็นมหาอำนาจฝ่ายประชาธิปไตยหรือสังคมนิยมก็เหมือนกันทั้งนั้น การรักษามลประโยชน์ของเราในวงของประเทศใหญ่นั้น ไม่ใช่ของง่าย ต้องทำด้วยความระมัดระวัง และรวมกันเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งก็ได้ชี้ให้สมาชิกอาเซียนอื่น ๆ เห็นแล้ว เขาเข้าใจดีขึ้น และพร้อมจะร่วมมือกันในกรอบของสมาคมเอเชียแปซิฟิกได้ดีขึ้นกว่าก่อนนี้ แต่ว่ามันก็ยังอยู่ห่างไกลในการจะทำงานให้ได้ผล

การที่เข้าไป ถูคดีงเอาไทยเข้าไปอยู่ในวงความร่วมมือเอเชียแปซิฟิกนี้ ก็เพราะว่าผู้บรรยายไม่เชื่อตามเหตุผลที่สมาชิกของสมาคมอาเซียนเขาว่า เราจะถูกประเทศใหญ่ข่มขู่ ผู้บรรยายก็บอกว่า ถึงแม้ว่าเราตอนนี้ ไม่เข้าไปอยู่ในแวดวงชาติแปซิฟิก เราก็ถูกข่มขู่อยู่แล้ว แต่ถ้าเราเข้าไปร่วมอยู่ในวงงานเดียวกับเขา กลับจะทำให้เราได้พบปะกับเขา พูดจากับเขา ต่อรองหาทางเจรจาทำความเข้าใจกับเขา ได้ดีกว่าการที่เราออกมาอยู่นอกวง อันนี้ก็เป็นที่เหตุให้สมาชิกสมาคมอาเซียนค่อย ๆ มีความเข้าใจขึ้น คือ เรื่องการถูกข่มขู่นั้นก็เป็นเรื่องธรรมดาอยู่นอกวง เราก็ถูกข่มขู่ เข้าไปในวง ก็อาจจะถูกข่มขู่ เราก็ไม่ต้องกลัวว่าเราถูกข่มขู่แล้ว ก็ร้องลั่นเข้ามา ถ้าเราถูกข่มขู่ เราก็ร้องขึ้นมาทั้ง 6 ประเทศ เสียงร้องก็ดังขึ้น ข้อนี้เป็นวิถีทางที่ต้องต่อสู้กับประเทศใหญ่ที่มีพลังทางเศรษฐกิจ ทางทหาร หรือทางการเมืองมากกว่าเรา

สรุปความว่า อนาคตของประเทศไทยในการที่จะสร้างความร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นผลประโยชน์ต่อประเทศชาติทั้งในด้านการเมือง ในด้านความมั่นคง ในด้านเศรษฐกิจ ในด้านการค้า ในด้านสังคม ในด้านเทคโนโลยี ในด้านวัฒนธรรมจะเป็นอย่างไร ก็ตอบได้อย่างสั้น ๆ ง่าย ๆ ว่า ประเทศไทยจะเป็นอย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ปัญหา ประเทศไทยเราไม่ใช่เป็นประเทศใหญ่อย่างที่เคยมีการกล่าวอ้าง ว่าประเทศไทยใหญ่โตเหลือเกิน เป็นมหาประเทศ ไม่ใช่เช่นนั้นเลย ประเทศไทยไม่ใช่ big power หรือ medium power ด้วยซ้ำไป แต่เป็น small power เป็นประเทศเล็ก ๆ ประเทศหนึ่ง ทักษะในด้านต่าง ๆ ก็ไม่มากมาย ทางด้านทหารก็เกือบจะเรียกได้ว่าไม่มีทักษะ ถ้าจะไปเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ในด้านเศรษฐกิจก็เรียกว่า หย่อนหรือด้อย จึงถูกเรียกว่าประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา ในด้านเทคโนโลยีก็เห็นว่ายังห่างไกล อย่ายไปเทียบกับใครเลยลองเทียบกับไต้หวันเท่านั้น ก็ยังสู้เขาไม่ได้แล้ว ทั้ง ๆ ที่ได้หัวนมมีพลเมืองเพียง สิบกว่าล้านคน

เท่านั้น ในด้านเงินทองต่าง ๆ ขณะนี้ได้หวั่นเป็นประเทศที่ร่ำรวยมาก มีเงินสำรองถึง 70,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐหรือมากกว่านั้น มีการได้เปรียบดุลการค้าอย่างมหาศาล เราต้องประมาณตัวเราด้วย อย่าพยายามทำตัวเหมือนนกที่พยายามพองตัวขึ้นมา เพราะฉะนั้นต้อง realistic มองดูตัวเราอย่างที่แบบไทย ๆ กล่าวไว้ว่า “ตักน้ำใส่กะโหลก ชะโงกดูเงาตัวเอง” ถ้าทำได้แบบนี้ เราก็สามารถดำเนินนโยบายได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมกับกาลเทศะ หรือรู้จักประมาณตัว นี่เป็นภาชิตทางศาสนาพุทธของเรา ซึ่งเรายึดถือเป็นศีลธรรมที่เราน่าจะรักษาเอาไว้ นี่ก็หมายความว่าเรายังต้องการที่จะมีพรรคพวกต้องเข้าไปร่วมกลุ่มกับประเทศอื่น เราอยู่โดยลำพังได้แต่มีอันตรายมาก โดยเฉพาะในอนาคตที่มองเห็นได้ก็คือว่า เวทีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเวทีที่มีการแก่งแย่งชิงดีแข่งขันกันมาก แล้วอยู่ตัวคนเดียวก็อันตรายเหลือเกิน อย่างน้อยถ้ามีพรรคพวก มีกลุ่มของเราก็ก็นช่วยกันได้คืออย่างน้อยก็ช่วยกันร้อง สามารถจะไว้วางใจได้ ซึ่งก็ได้แสดงมาแล้วและเป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะในเรื่องที่เรายืนหยัดต่อต้านฝ่ายเวียดนาม ซึ่งขู่เชิญคารามเราอย่างหนัก จนกระทั่งบางคนแทบจะเสียดิไปเลย

เพราะฉะนั้น การร่วมมือส่วนภูมิภาคเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างเหลือล้นสำหรับประเทศไทย เราอยู่คนเดียวไม่ได้ เราต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน แต่เราก็ไม่ได้ไปพึ่งพาอาศัยเขาในฐานะผู้ที่ต่ำต้อยกว่าเขา แต่เข้าไปร่วมมือกันในฐานะเป็น partner เป็นผู้ที่อยู่ในส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันซึ่งผู้บรรยายเห็นว่า เป็นแนวทางที่ควรดำเนิน และโดยเฉพาะสิ่งสำคัญก็คือว่า โดยที่เรารู้ว่ามหาประเทศ ประเทศใหญ่ ๆ นั้น มีการแข่งขันแก่งแย่งชิงดีกัน เราก็อย่าเข้าไปอยู่ในอ้อมแขนของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และปฏิบัติตามนโยบายที่เรียกว่า Equidistance พยายามรักษาตัวอย่าเอนเอียงเข้าไปให้เขาออกจัดจนหายใจไม่ออก อันนี้เป็นนโยบายที่ผู้บรรยายได้ใช้ตลอดมาในระหว่างที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการต่างประเทศของประเทศไทย.



คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2 ถนนพระจันทร์ พระนคร กรุงเทพฯ 10200
โทรศัพท์: 02-613-2301
เว็บไซต์: www.polsci.tu.ac.th